

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN
AİLEDEKİ KORUYUCU ETMENLERLE İLİŞKİSİ: AFYONKARAHİSAR
İLİ ÖRNEĞİ**

Fatih BAYKAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mücahit GÜLTEKİN

Haziran, 2016

Afyonkarahisar

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE
MAĞDURİYETİN AİLEDEKİ KORUYUCU
ETMENLERLE İLİŞKİSİ:
AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan

Fatih BAYKAL

Danışman

Yard. Doç. Dr. Mücahit GÜLTEKİN

AFYONKARAHİSAR - 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13/06/2016

Fatih BAYKAL

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mücahit GÜLTEKİN

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Sinan YÖRÜK

: Yrd. Doç. Dr. Ömer AVCI

İmza

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Fatih BAYKAL'ın "Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği" başlıklı tezi, 13.06.2016 günü saat 10:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET
LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN
AİLEDEKİ KORUYUCU ETMENLERLE İLİŞKİSİ:
AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

Fatih BAYKAL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Haziran 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mücahit GÜLTEKİN

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin ailedeki koruyucu etmenler ile ilişkisini incelemektir. Araştırma betimsel bir araştırma olup; araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar Şuhut ilçesinde öğrenim gören 669 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama araçları olarak “Siber Mağdur-Zorba Ölçeği” ve “Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans ve yüzdeler, sıra ortalaması, Kruskal Wallis H- Testi, Mann Whitney U-Testi ve Spearman Brown Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar sınıf düzeylerine ve anne-baba durumlarına (birlikte-ayrı-üvey) göre değişmezken; cinsiyet, okul türü, anne-baba eğitim düzeyi, günlük internet kullanım süresi, internet kullanımlarının ebeveynleri tarafından kontrol edilip edilmemesi, odasında internete bağlı bilgisayar olup olmaması ve anne-baba tutumu (demokratik-otoriter-ilgisiz) değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber mağduriyet, ailedeki koruyucu etmenler, lise öğrencileri.

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN CYBERBULLYING/CYBERVICTIMIZATION AND FAMILY PROTECTIVE FACTORS IN HIGH SCHOOLS: AFYONKARAHISAR PROVINCE CASE

Fatih BAYKAL

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
EDUCATIONAL SCIENCES DEPARTMENT**

June 2016

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mücahit GÜLTEKİN

The purpose of this study is to examine the relation of siber-bullying and siber-victimization to the family protective factors among a group of high school students. This descriptive study employs a correlational survey design. The sample of the study involves 669 high school learners randomly selected from high schools in Şuhut, Afyonkarahisar. Data were collected through the “Siber Victim-Bully Scale” and the “Family Protective Factors Scale”. In the analysis and computation process of the data, frequencies, percentages and mean ranks were used. For the statistical analysis, Mann-Whitney U Test, Spearman Brown Correlation and Kruskal-Wallis H Test were practiced. Findings indicate that there is a significant negative relationship between the points attained from the Siber Victim Scale and those from the Family Protective Factors Scale. However, it is implied that any relation is not observed in the point attained from the Siber Bully Scale and the Family Protective Factors Scale. The points obtained from the Siber Bully Scale and Siber Victim Scale do not differ according to their grades or parental situation (married, divorced or being step or biological child). However, the points obtained from the scales significantly differ according to gender, type of school, parents’ level of education, length of Daily internet use. This is also true for the variables of whether they have internet Access in their room and whether the parents strictly follow their time on the internet, whether the parents take on a liberal or authoritative attitude.

Key words: Cyberbully, family protective factors, cybervictim, high school students.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin ailedeki koruyucu etmenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşma durumları tespit edilmiştir.

Öncelikle tez yazma sürecinde yardımlarını esirgemeyen ve akademik kimlik kazanma sürecimde bana yol gösteren danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mücahit GÜLTEKİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans öğrenimim boyunca ders aldığım Sayın Prof. Dr. Mustafa ERGÜN'e, Sayın Doç. Dr. Gürbüz OCAK'a ve Sayın Doç. Dr. Sinan YÖRÜK'e yetişmeme olan katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Akademik yaşamımda desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübesi ile bana yol gösteren ve beni sürekli yüreklendiren kayın pederim Sayın Yrd. Doç. Dr. Nurettin ÇALIŞKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez jüri üyeliğini kabul edip uzak yollardan gelen, tecrübesi ve bilgi birikimiyle ufku genişleten Sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer AVCI'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bu süreçte bana yardımcı olan meslektaşlarıma, tez çalışmamda kolaylık sağlayan ve desteklerini hep yanımda hissettiğim mesai arkadaşlarıma, emeği geçen tüm herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak hayatım boyunca, beni destekleyen ve bu günlere getiren çok kıymetli anneme ve babama, sevgili ablam Betül SEZER'e sevgi ve saygılarımı sunuyorum. En zor zamanlarımda hep yanımda olan, beni koşulsuz seven mutluluk kaynağım eşim Beyza BAYKAL'a tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Fatih BAYKAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
1.4. PROBLEM CÜMLESİ	2
1.4.1 Alt Problemler	2
1.5. SAYILTILAR	4
1.6. SINIRLILIKLAR	4
1.7. TANIMLAR	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. SİBER ZORBALIK/MAĞDURİYET KAVRAMI	5
1.1.1. Siber Zorbalık Ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar	8
1.1.2. Siber Zorbalık Türleri	10
1.1.3. Siber Zorbalık Araçları	11
1.1.4. Siber Zorbalığın Nedenleri	13
1.1.5. Siber Zorbalığın Etkileri	14
1.1.6. Siber Zorbalığın Yaygınlığı	15
1.2. AİLE KAVRAMI	16

1.2.1. Ailenin Tanımı	16
1.2.2. Aile Çeşitleri	17
1.2.3. Türkiye’de Değişen Aile Yapısı	20
1.2.3.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Türk Aile Yapısı.....	20
1.2.3.2. İslamiyet Sonrası Dönemde Türk Aile Yapısı.....	21
1.2.3.3. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türk Aile Yapısı	22
2. KONUS İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	25
2.1. YURT DIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR	25
2.2. YURT İÇİNDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM	
1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	29
2. EVREN VE ÖRNEKLEM	29
3. VERİ TOPLAMA ARACI	29
3.1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	30
3.2. SİBER MAĞDUR-ZORBA ÖLÇEĞİ	30
3.3. AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ	31
4. VERİLERİN TOPLANMASI	31
5. VERİLERİN ANALİZİ	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUM	
1. BETİMSSEL İSTATİSTİKLER	34
2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	37
2.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK YAPMA VE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI NE DÜZEYDEDİR?	37
2.2. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	41
2.3. ÖĞRENCİLERİN OKUL TÜRÜNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	42

2.4. ÖĞRENCİLERİN SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	44
2.5. ÖĞRENCİLERİN ANNE EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	45
2.6. ÖĞRENCİLERİN BABA EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	47
2.7. ÖĞRENCİLERİN ALGILANAN SOSYO-EKONOMİK DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?....	49
2.8. ÖĞRENCİLERİN ANNE-BABA DURUMUNA (BİRLİKTE-AYRI-ÜVEY) GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?.....	52
2.9. ÖĞRENCİLERİN GÜNLÜK İNTERNET KULLANIM SÜRESİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?.....	53
2.10. ÖĞRENCİLERİN İNTERNET KULLANIMLARININ EBEVEYN TARAFINDAN KONTROL EDİLİP EDİLMEMESİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	55
2.11. ÖĞRENCİLERİN ODASINDA İNTERNETE BAĞLI BİLGİSAYAR OLUP OLMAMASINA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	56
2.12. ÖĞRENCİLERİN ANNE-BABA TUTUMUNA (DEMOKRATİK-OTORİTER-İLGİSİZ) GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?	57

2.13. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ VE ÖLÇEK ALT BOYUTLARINDAN (STRES FAKTÖRLERİNİN AZLIĞI, UYUMA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE TELAFİ EDİCİ YAŞANTILAR, SOSYAL DESTEK) ALDIKLARI PUANLAR ARASINDA ANLAMLI BİR İLİŞKİ VAR MIDIR?	59
--	----

2.14. ÖĞRENCİLERİN SİBER MAĞDURİYET PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ VE ÖLÇEK ALT BOYUTLARINDAN (STRES FAKTÖRLERİNİN AZLIĞI, UYUMA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE TELAFİ EDİCİ YAŞANTILAR, SOSYAL DESTEK) ALDIKLARI PUANLAR ARASINDA ANLAMLI BİR İLİŞKİ VAR MIDIR?	61
--	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

1. SONUÇ VE TARTIŞMA	64
1.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET DÜZEYLERİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	64
1.2. CİNSİYETİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI...	65
1.3. OKUL TÜRÜNÜN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI...	66
1.4. SINIF DÜZEYİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI...	67
1.5. ANNE EĞİTİM DURUMUNUN, SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	68
1.6. BABA EĞİTİM DURUMUNUN, SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	69
1.7. SOSYO-EKONOMİK DÜZEYİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	69

1.8. ANNE-BABA DURUMUNUN (BİRLİKTE-AYRI-ÜVEY) SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	69
1.9. GÜNLÜK İNTERNET KULLANIM SÜRESİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	71
1.10. İNTERNET KULLANIMLARININ EBEVEYNLERİ TARAFINDAN KONTROL EDİLİP EDİLMEMESİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	71
1.11. ÖĞRENCİLERİN ODASINDA İNTERNETE BAĞLI BİLGİSAYAR OLUP OLMAMA DURUMUNUN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	72
1.12. ANNE-BABA TUTUMUNUN (DEMOKRATİK-OTORİTER-İLGİSİZ) SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	73
1.13. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİNDEN ALDIKLARI PUANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	73
1.14. ÖĞRENCİLERİN SİBER MAĞDURİYET PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİNDEN ALDIKLARI PUANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	74
2. ÖNERİLER	75
KAYNAKÇA	77
EKLER	94

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	34
Tablo 2. Lise Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Dağılımı	34
Tablo 3. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	35
Tablo 4. Lise Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı	35
Tablo 5. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Dağılımı	35
Tablo 6. Lise Öğrencilerinin Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Dağılımı	36
Tablo 7. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanımının Ebeveynleri Tarafından Kontrol Edilip Edilmediğine Göre Dağılımı	36
Tablo 8. Lise Öğrencilerinin Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı	36
Tablo 9. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarına Göre Dağılımı ...	37
Tablo 10. Siber Zorbalık Ölçeğinin Maddelerinin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları	37
Tablo 11. Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyleri	39
Tablo 12. Siber Mağduriyet Ölçeğinin Maddelerinin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları	40

Tablo 13.	Öğrencilerin Siber Mağduriyet Düzeyleri	41
Tablo 14.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi	42
Tablo 15.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Okul Türüne Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	42
Tablo 16.	Okul Türüne Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi	43
Tablo 17.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Sınıf Düzeyine Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	44
Tablo 18.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	45
Tablo 19.	Tablo 19. Anne Eğitim Durumuna Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi	46
Tablo 20.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	47
Tablo 21.	Baba Eğitim Durumuna Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi.....	48

Tablo 22.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Algılanan Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	50
Tablo 23.	Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi	51
Tablo 24.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Anne-Baba Durumlarına (birlikte-ayrı-üvey) Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	52
Tablo 25.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	53
Tablo 26.	Öğrencilerin Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi	54
Tablo 27.	Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanların İnternet Kullanımlarının Ebeveyn Tarafından Kontrol Edilip Edilmeme Değişkenine Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi	55
Tablo 28.	Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanların Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar Olup Olmaması Değişkenine Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi	56

Tablo 29.	Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Anne-Baba Tutumuna (demokratik-otoriter-ilgisiz) Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi	58
Tablo 30.	Öğrencilerin Anne-Baba Tutumlarına (demokratik-otoriter-ilgisiz) Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi	59
Tablo 31.	Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanları ile Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği ve Ölçek Alt Boyutlarından (Stres Faktörlerinin Azlığı, Uyuma Yönelik Değerlendirme Ve Telafi Edici Yaşantılar, Sosyal Destek) Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Gösteren Spearman Sıra Korelasyon Analizi	60
Tablo 32.	Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanları ile Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği ve Ölçek Alt Boyutlarından (Stres Faktörlerinin Azlığı, Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar, Sosyal Destek) Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Gösteren Spearman Sıra Korelasyon Analizi.....	62

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Dijital teknolojiler baş döndürücü bir hızla ilerlemekte ve toplumsal hayat buna paralel olarak yeniden biçimlenmektedir. Teknolojik uygulamalar sayesinde bireylerin bilgi kaynaklarına ulaşımı hızlanmakta; sanal ortamda artan sosyalleşme fiziki uzaklıkları ortadan kaldırarak insanlar arası eş zamanlı iletişim kurma olanağı tanımaktadır. Ne var ki dijital veya akıllı teknolojilerin sağladığı kolaylıklar, bazı olumsuz süreç ve sonuçları da toplum hayatına dâhil etmektedir. Bu olumsuzluklardan birisi de geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınmasıdır. Geleneksel zorbalığın sanal ortamdaki şekli siber zorbalık olarak adlandırılmaktadır. Siber zorbalığa özellikle teknolojiyi yakından takip eden orta yaş grubu kişiler ve gençler arasında çok yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Buna maruz kalan bireyler sosyal ve duygusal bakımdan olumsuz etkilenmekte ve ciddi psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu şiddet türünün bireylerin yaşamını olumsuz etkilemesi, araştırmacıları bu konuda çalışmalar yapmaya yöneltmiştir.

Gençler, ergenlik döneminde saldırganlık ve öfke gibi duyguları yoğun biçimde bir arada yaşamakta; sanal ortamlar bu duyguları olumsuz tutum ve davranışlara dönüştürebilmektedir. Ergenler fiziki ortamda gösterdikleri öfke ve saldırganlık duygularını sanal ortamda da gösterebilmektedir (Yavuzer, 2010). Ergenler üzerinde yapılan araştırmada saldırganlık ve öfke duygularının yaşla birlikte arttığı bulunmuştur (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007).

Küresel bir sorun olan siber zorbalık/mağduriyet vakalarının azaltılması ve gençlerin bilinçlenip bu durumla baş etme stratejileri geliştirmelerinde en önemli faktörlerden birinin aile olduğu bilinmektedir (Eroğlu ve Peker, 2011). Dünyada ve ülkemizde bu alanla ilgili çalışmaların yeni ve yetersiz oluşu, sorunlara getirilen çözüm önerilerini sınırlı kılmaktadır. Bu çalışmada, siber zorbalık ve mağduriyetin ailedeki koruyucu etmenlerle ilişkisi incelenecektir. Ulaşılabilecek sonuçların bu konuya farklı açılardan ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin ailedeki koruyucu etmenler ile ilişkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşma durumları tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Hızla gelişen ve değişen iletişim teknolojisi, sunduğu yararların yanında, ciddi olumsuz etkileri de getirmiştir. Günlük hayatta sıradanlaşan internet, bilgisayar ve cep telefonu gibi araçların gençlerin hayatında yol açtığı olumsuz etkiler üzerinde yapılan araştırmaların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu araştırmaların ortak sonucu ise internetin gençler üzerinde olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasıdır. Bu olumsuz etkilerin en ciddi olanlarından birisi siber zorbalık/mağduriyettir. Hayatımızın bir parçası olan iletişim teknolojileri yoluyla, günlük hayattaki zorbalık/mağduriyet sanal ortamlara taşınmış ve yaygınlaşmıştır. Yaşanan vakalar, durum tespitinin yapılıp çözüm yollarının bulunması ve önlemlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin ailedeki koruyucu etmenler ile ilişkisi incelenmiş ve literatürde bu konu ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan çalışmanın ilgili alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma ile konuya açıklık getirilmesi ve öğretmenlere ve ailelere soruna yaklaşımda yardımcı olunması amaçlanmıştır.

1.4. PROBLEM CÜMLESİ

Araştırmada “Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ile ailedeki koruyucu etmenler arasında ilişki var mıdır?” sorusu problem cümlesi olarak belirlenmiştir.

1.4.1. Alt Problemler

Araştırmada şu alt problemlere yer verilmiştir:

1. Öğrencilerin siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalma durumları ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Öğrencilerin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
7. Öğrencilerin algılanan sosyo-ekonomik durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
8. Öğrencilerin anne-baba durumuna (birlikte-ayrı-üvey) göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
9. Öğrencilerin günlük internet kullanım süresine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
10. Öğrencilerin internet kullanımlarının ebeveyn tarafından kontrol edilip edilmemesine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
11. Öğrencilerin odasında internete bağlı bilgisayar olup olmamasına göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
12. Öğrencilerin anne-baba tutumuna (demokratik-otoriter-ilgisiz) göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
13. Öğrencilerin siber zorbalık puanları ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeği ve ölçek alt boyutlarından (stres faktörlerinin azlığı, uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar, sosyal destek) aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
14. Öğrencilerin siber mağduriyet puanları ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeği ve ölçek alt boyutlarından (stres faktörlerinin azlığı, uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar, sosyal destek) aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.5. SAYILTILAR

Araştırmaya katılan öğrenciler veri toplama araçlarındaki sorulara samimi ve nesnel olarak cevap vermişlerdir.

1.6. SINIRLILIKLAR

1. Afyonkarahisar ili Şuhut ilçesinde farklı lise ve sınıf düzeylerinde öğrenim gören 669 lise öğrencinin katılımıyla sınırlıdır.
2. Öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri siber zorbalık ve mağduriyet ölçeğinin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
3. Öğrencilerin ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar ölçeğin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

Siber Zorbalık

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkişel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür (Arıcak, 2011).

Siber Mağduriyet

Siber mağduriyet, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğın, teknik ya da ilişkişel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur (Arıcak, Tanrıku ve Kınay, 2012).

Aile İçi Koruyucu Etken

Aile içi koruyucu etkenler, ailenin güçlü yanlarını sürekli olarak geliştirmesi yoluyla, aile bireylerinin bir değışim, zorluk ya da çatışma karşısında hazırlıklı olabilme durumlarıdır (Danışman ve Köksal, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SİBER ZORBALIK/MAĞDURİYET KAVRAMI

Bilim ve teknoloji alanındaki hızlı değişim ve gelişmeler insanların yaşamlarını kolaylaştırmakta fakat bu kolaylığın yanında bazı olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Özellikle teknolojiyi yakından takip eden gençler, teknolojiyi yaşamlarının bir parçası olarak algılamakta ve son yıllarda teknoloji gençlerin yaşamında giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Gençler arasında arkadaş edinme, sanal ortamlarda sosyal ilişkileri sürdürme, karşısındaki kişiye duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilme, kendine ait video ve fotoğrafları paylaşabilme bu teknoloji sayesinde gerçekleşmektedir (Eroğlu ve Peker, 2011). Teknolojik gelişmeler, gençler için birçok yönden olumlu görülse de son yıllarda sanal ortamda karşılaşılan bazı olumsuz durumların gençlere ne derece zarar verdiği açık bir gerçektir (Mitchell, Finkelhor ve Wolak, 2003). Teknolojinin olumsuz kullanımı gençlerin duygusal gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir (Şahin vd., 2010).

Son yıllarda ülkemizde şiddet olayları giderek artmaktadır (Gültekin ve Şahin, 2016). Bu durumun temel sebeplerinden birinin, iletişim teknolojisinin olumsuz kullanılması olduğu bilinmektedir (Arıman, 2008). Özellikle teknolojik aletlerin bir iletişim aracı olarak kullanılması ve sanal bir ortam oluşturulması zorbalık davranışlarını da beraberinde getirmiştir (Arıcak, 2011). Gençler arasında yoğun şekilde kullanılan teknoloji, okullarda görülen geleneksel zorbalığı internet ortamına taşımıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2005; Eroğlu, 2014). Teknolojik iletişim araçları kullanılarak yapılan zorbalık, zorbalığın yeni bir biçimi olan siber zorbalık olarak literatürde yerini almıştır (Dilmaç, 2009).

Siber zorbalık terimi ilk kez Belsey (2004) tarafından kullanılmıştır. Siber zorbalık diğer araştırmacılar tarafından; çevrimiçi zarar verme, elektronik zorbalık, dijital zorbalık, e-zorbalık, SMS zorbalığı, siber taciz ve internet zorbalığı gibi terimlerle ifade edilmektedir (Kowalski ve Limber, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).

Siber zorbalık; herhangi birey veya grubun, diğer birey veya gruplara, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak zarar vermek amacı ile mesaj ve resimlerin düzenli olarak gönderilmesidir (Patchin ve Hinduja, 2006; Willard, 2005). Piotrowski (2012) siber zorbalığı; bir zorba tarafından internet veya iletişim araçları ile yapılan uygunsuz sosyal davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi siber zorbalık teknolojinin zarar veren yönlerinden biri olarak nitelendirilebilir.

Arıca (2011) siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiye karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak tanımlamaktadır.

Campbell (2005), siber zorbalığı geleneksel zorbalığın teknolojik iletişim araçları kullanılarak yapılan biçimi olarak görür.

Shariff (2008)'e göre siber zorbalık; kitle iletişim araçları kullanılarak (web siteleri, internet üzerinden mesajlaşma, sohbet odaları, cep telefonu, e-posta) diğer insanların tehdit edilmesi, küçük düşürülmesi ve cinsel içerikli resim ve mesaj gönderilmesi eylemlerini içine alır.

Belsey (2008) siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış içeren zorbalık türü olarak tanımlamıştır.

Eroğlu (2014) ise siber zorbalığı; bilgisayar, cep telefonları ve cep bilgisayarları gibi elektronik araçların e-posta, sohbet odaları, sosyal ağ siteleri, anlık mesajlaşma, web siteleri, video ve metin mesajı gibi yöntemler aracılığıyla diğer bireyleri utandırmak, tehdit etmek ve dışlamak amacıyla kullanılması olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda görüldüğü gibi siber zorbalığın üzerinde uzlaşmış tek bir tanımla bulunmamakta ancak ortak bazı noktalar bulunmaktadır. Özetlenecek olursa siber zorbalık; aralarında güç dengesizliği bulunan herhangi birey veya grubun, diğer birey veya gruplara, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak istenmeyen içerikli resim, video veya mesaj gönderme, uygunsuz sosyal davranışlarda bulunma; diğer birey veya grupları tehdit etme, küçük düşürme, dışlama ve zarar verme amacıyla kasıtlı ve sürekli düşmanca davranışlarda bulunulması olarak tanımlanabilir.

Hinduja and Patchin (2009) bir davranışın siber zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için dört ön koşul öne sürer: a) kasıtlı olması, b) tekrarlanabilir olması c) kurban tarafından hissedilen/duyumsanan bir zarara yol açması d) bilgisayar, cep telefonu veya diğer iletişim araçları vasıtasıyla işlenmiş olması.

Erdur-Baker ve Topçu (2008) siber zorbalık olarak nitelendirilen bazı davranışları şöyle sıralar:

- Nedensiz yere bir kişiyi sohbet odasından atma,
- Bir kişinin cep telefonuyla gizlice utanç verici fotoğraflarını çekme,
- Birisini kötöleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlama,
- Elektronik posta ya da cep telefonu mesajı ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkâr, cinsel taciz veya şiddet içeren mesajlar gönderme,
- Mağdurun kişisel web sayfasına küçük düşürücü ve aşağılayıcı mesajlar yazma,
- Kameralı cep telefonları aracılığı ile mağdurların uygunsuz görüntülerini anında internette yayınlama,
- Mağdura ilişkin dedikodular yayma.

Gençler arasında yoğun bir şekilde kullanılan cep telefonları; birbirlerine karşı alay edici mesajlar gönderme, kişilerden habersiz olarak banyo, yatak odası ve soyunma odalarında fotoğraf ve videolar çekmelerine ve bu çekilen video ve fotoğrafları internet ortamında yayınlamaya imkân sağlamaktadır (Hinduja and Patchin 2010). Yapılan araştırmalara göre özellikle 11-16 yaş arası cep telefonunda internet bağlantısı bulunan gençler, anlık mesajlaşmanın ve sanal ortamların çeşitli formlarını kullanarak siber zorbalık davranışlarını gerçekleştirmektedirler (Smith vd., 2008; Sourander vd., 2010).

Siber zorbaca davranışlar iletişim teknolojileri sayesinde eş zamanlı olarak milyonlarca kişiye ulaşabilmekte ve bu durum mağdurun yaşadığı yıkımı arttırmaktadır (Li, 2005). Ayrıca siber zorbanın mağdura her an ulaşabilmesi mağdurun maruz kaldığı siber zorbalığın sürekli ve kolay olmasına neden olmaktadır (Peker, 2013). Güvenli yer olarak nitelenen ev ortamları bile çocuklar ve gençler için güvensiz hale gelebilmektedir (Belsey, 2006; Peker, 2013).

Siber zorbalıkta zorba ile mağdur arasında bir güç dengesizliği bulunmaktadır. Geleneksel zorbalıkta mağdur ve zorba arasında gözle görülebilir bir fiziksel güç dengesizliğinden söz edilebilir. Fakat siber zorbalıkta ise fiziksel güç dengesizliği bir anlam ifade etmemektedir (Smith vd.). Buradaki güç dengesizliği, zorbanın teknolojiyi ne kadar iyi kullanabildiğiyle alakalıdır (Hinduja, 2009).

Diğer bir güç dengesizliği ise siber zorbanın kimliğini gizleyebilmesi ile oluşmaktadır. Siber mağdurların siber zorbayı tanımaması, mağdurların zorba davranışlardan kurtulmasını zorlaştırmakta ve bu durum zorbayı mağdurdan daha güçlü yapmaktadır. Mağdur, zorbanın gücünü kestiremediği zaman korkusu artar, zorbaca davranışlara karşı koyamaz ve mağduriyeti sürekli olarak yaşar (Smith vd., 2008).

Smith (2008) siber zorbaca davranışların kendiliğinden tekrarlanabilir olduğunu ileri sürer. Siber zorba tarafından başlatılan ve teknolojik iletişim araçları ile sürekli olarak tekrarlanan siber zorbaca bir davranış sanal ortama düştüğünde, mağdur bunu kontrol edip durduramaz ve hızlı bir şekilde yayılır. Sanal ortamın mağdur tarafından kontrol edilememesi de bir güç dengesizliği olarak kabul edilebilir.

İnternet ortamının yeterince denetlenememesi siber zorbalığı kolaylaştırmakta ve bunu fırsat bilen siber zorbalar amaçlarına rahatlıkla ulaşabilmektedirler. Sohbet odaları ve forum sayfalarına gönderilen yazı ve içerikler yöneticiler tarafından denetlenirken, bireylerin doğrudan birbirlerine gönderdikleri anlık mesaj ve elektronik postaların denetim dışılığı, siber zorbalığın yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009; Williams ve Guerra, 2007).

1.1.1. Siber Zorbalık Ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar

Geleneksel zorbalık ve mağduriyet ile siber zorbalık ve mağduriyet aynı amacı paylaşmalarına rağmen uygulanış biçimleri farklıdır. Siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli unsurlardan biri, karşıdaki kişi ya da gruba zarar vermek veya taciz etmek amacıyla teknolojik iletişim araçlarının kullanılmasıdır. Geleneksel zorbalıkta itme, vurma, alay etme gibi açık şiddet ve saldırı söz konusu iken; siber zorbalıkta ise saldırı fiili değil, teknolojik iletişim araçları ile yapılmaktadır.

Geleneksel zorbalıkta zorba kişinin kim olduğu bilinebilirken, siber zorbalıkta ise zorbanın kim olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Ayrıca siber zorbalılar sahte isim veya hesaplarla kimliklerini gizleyebilmektedirler. Ybarra ve Mitchell (2004)'in yapmış olduğu bir araştırmada, siber zorbaların %84'ünün kurbanlarının kim olduğunu bildikleri fakat siber mağdurların yalnızca %31'inin zorbaları tanıdıkları tespit edilmiştir. Kowalski ve Limber (2007)'in yaptığı başka bir araştırma ise siber mağdurların %48'inin siber zorbalık yapan kişileri tanımadıklarını ortaya koymuştur.

Siber zorbaların kimliğinin bilinmemesi kurbanlarına karşı uç noktalarda hareket edebilme cesareti vermektedir. Bekli de siber zorbalılar, kurbanları tarafından kimlikleri bilindiğinde yapamayacağı kötülükleri göze almakta veya söyleyemeyeceği şeyleri söyleyebilmektedirler (Kowalski, 2009).

Bir kişinin yüz yüze temas olmadan zorbalık yapabilmesi, zorba kişinin kurbanın hissi tepkilerinin sebep olduğu fiziksel görüntüleri görmesini engeller. Siber kurban üzerindeki hissi darbeyi göremedikleri için, zorbanın öz denetim süreci devreye girmez ve kurbanlar yüz yüze geldiklerinde maruz kalacakları muameleden daha fazlası ile karşılaşılırlar (Kowalski, 2009).

Geleneksel zorbalık genellikle okul veya okul çevresinde görülmektedir. Kurbanların okul saatleri dışında zorbalık gördükleri kişilerden uzaklaşma imkânları bulunmaktadır. Siber zorbalık ise her an ve her yerde meydana gelebilmektedir. Kişiler cep telefonuna, internet hesabına veya e-maile sahip iseler, siber zorbalık için yer ve zamanın önemi kalmamaktadır (Kowalski, 2009).

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalıkta kurbanların zorbalığa maruz kaldıklarını başkalarına söylememe nedenleri farklıdır. Geleneksel zorbalıkta genellikle kurbanlar, zorba kişinin tekrar zorbalığına maruz kalmamak için bu durumu kimse ile paylaşmazlar (Limber, 2002; Kowalski, 2009). Çünkü paylaşacağı kişilerin bu sorunu etkili bir şekilde çözemeyeceklerini düşünürler ve onlara güvenmezler (Hoover, Oliver, ve Hazler, 1992; Kowalski, 2009). Siber zorbalıkta ise kurbanlar, anne babaları veya öğretmenleri tarafından cep telefonlarına ve internet erişimlerine yasak getireceklerini düşündükleri için bu durumdan kimseye bahsetmeyebilirler (Keith ve Martin, 2005; Kowalski, 2009).

1.1.2. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalık davranışları farklı şekillerde görülebilmektedir. Willard (2006)'a göre siber zorbalığın yedi çeşidi bulunmaktadır: Kızdırma/kışkırtma, taciz, iftira, başka bir kişiliğe bürünme/gizlenme, ifşa etme/açığa çıkarma, dışlama ve siber tehdit.

Kızdırma/Kışkırtma (Flaming): İki ya da daha fazla birey arasında gerçekleşen öfkeli, kaba ve saldırgan bir dilin kullanıldığı siber zorbalık türüdür. Genellikle sohbet odaları, e-oyunlar, tartışma sayfaları gibi kamuya açık alanlarda meydana gelmektedir.

Taciz (Harassment): E-posta, anlık mesajlar ve yazılı mesajlar yoluyla saldırganlık, küfür ve müstehcen içerikli mesajların sürekli ve tekrarlı olarak gönderilmesidir.

İftira/Karalama (Denigration): Birisini karalamak adına onun hakkında acımasız şekilde doğru olmayan söylentiler çıkarma ve bunları yaymaktır. Burada amaç kişilerin itibarını başkalarının önünde zedelemek ve onları küçük düşürmektir.

Başka bir kişiliğe bürünme/gizlenme (Impersonization): Başka biriymiş gibi davranarak o kişiye ve arkadaşlarına zarar verecek, arkadaşlarına karşı küçük düşürecek ve karşısındaki kişinin kendisini kötü hissetmesine neden olacak mesajlar göndermektir. Bu siber zorbalık türüne kişisel şifrelerin ele geçirilerek kişisel bilgilerin değiştirilmesi veya yanlış bilgilerin eklenmesi örnek olarak verilebilir.

İfşa etme/Açığa çıkarma (Outing): Bir kişi hakkında gizli ya da utanç verici bilgileri ortaya çıkarma olarak tanımlanır. Bu durum kişilerin ortaya çıkmasını istemediği herhangi bir resmin, videonun ya da görüşmenin kamuya açık alanlarda yayılması şeklinde ortaya çıkar. Ergenlerin flört ederken kullandığı “Benimle evlenmezsen tüm resimleri internette yayınlarım” şeklindeki sözleri bu duruma örnek olarak verilebilir.

Dışlama (Exclusion): Bireyin bir gruba alınmaması veya çevrim içi bir gruptan çıkarılması durumudur. Bu tür zorbalığın psikolojik etkisi yoğun olabilmektedir. Bir grup öğrencinin WhatsApp gibi çevrim içi mesajlaşma grubundan bir kişiyi silmesi veya gruba almaması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Siber Tehdit (Cyber threats): Bir kişiye sürekli olarak e-mail ya da metin mesajı yoluyla tehdit içeren, korkutucu veya müstehcen mesajlar gönderilmesi olarak tanımlanır. Tacizin daha ileri bir türü olduğu söylenebilir.

1.1.3. Siber Zorbalık Araçları

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile özellikle gençler tarafından kullanılan bilgisayar ve mobil iletişim araçlarının zorbaca davranışlar için kullanılması giderek yaygınlaşmaktadır. Siber zorbalık birçok iletişim aracından istifade edilerek yapılabilmektedir. Siber zorbalıkta en yaygın kullanılan araçlar; elektronik posta, SMS, sosyal paylaşım siteleri, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, anket siteleri ve blog siteleridir (Anderson ve Sturm, 2007). Shariff ve Gouin (2005) ise siber zorbalıkta; e-mail, tartışma grupları (listserv), cep telefonu veya web kameraları, SMS veya anlık mesajlaşma (Msn, gtalk vb.) araçları, sosyal paylaşım siteleri, sohbet odaları, bloglar, çevrim içi kişisel anket yapmaya olanak sağlayan siteler, MMS, video klipleri, ve MUDs (multi-user domains- bireylerin farklı kimlikler alabilmesini sağlayan sanal ortamlar) gibi araçların kullanıldığını belirtmektedir.

Anlık Mesajlaşma: İnternet ortamında iki kişi arasında gerçekleşen eş zamanlı karşılıklı mesajlaşmadır. Bu mesajlaşma sadece listeye kaydedilen kullanıcılar arasında gerçekleşmektedir. Kullanıcılar liste dışındaki diğer kişileri listeye ekleyebilir veya listede bulunan kişileri listeden çıkarabilir (Willard, 2007). Siber zorbalar anlık mesajlaşmada başkalarının kullanıcı isimlerini veya benzerlerini kullanarak başkalarına uygunsuz iletiler (uygunsuz fotoğraf veya videolar) gönderebilmektedir (Kowalski, Limber ve Agatston 2008).

Elektronik Posta (E-mail): Siber zorbalıkta en çok kullanılan araçlardan biri de elektronik postalardır. Zorbaların zorbaca davranışlar için elektronik postayı kullanmalarının nedenlerinden biri, tek bir tuş ile binlerce kişiye e-posta atabilmeleridir. Diğeri ise bu atılan e-postaların kesin olarak kimin tarafından atıldığıının bulunamamasıdır (Kowalski, Limber ve Agatston 2008; Willard, 2007). E-postalar zorbalar tarafından başkalarını taciz etmek, kimliğini gizleyerek karşıdaki kişiye acı vermek ve saldırı mesajları göndermek amacı ile kullanılabilir (Bauman, 2007).

Sohbet odaları: Sohbet odaları odadaki kişiler arasında yazılı olarak yapılan konuşmalardır. Buradaki konuşmaları yalnızca odadaki kişiler görebilir. Bir kişi, başka bir kişiyi sohbet odasına davet edebilir veya istemediği kişiyi sohbet odasından çıkarabilir (Bauman, 2007). Sohbet odasındaki bireyler kimliklerini açıklamak zorunda değildirler. Sahte isimler kullanarak sohbet edebilmektedirler. Kendi arkadaş gruplarını oluşturan bireyler bu odalarda istedikleri konulardan bahsedebilir ve akıllarına geleni söyleyebilirler (Hinduja ve Patchin, 2009).

Sosyal paylaşım siteleri: Sosyal paylaşım siteleri bireylerin profil oluşturmalarına izin veren, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesini ve bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin listesini gösteren web tabanlı hizmetlerdir. Bu sosyal paylaşım ağlarının temel çıkış noktası hem mevcut toplumsal bağların sürdürülmesini, hem de yeni bağlantıların kurulmasını desteklemektir. Son dönemde ara yüzeyleri daha da geliştirilen Facebook, MySpace, Orkut, Kontakte ve Friendster gibi dünya genelinde yaygın bir şekilde kullanılan sosyal paylaşım ağları kullanıcılarına birçok yeni uygulama sunmaktadır (Toprak vd., 2009).

Sosyal paylaşım sitelerinde sahte hesap açmak ve bu hesapla diğer kişiler ile iletişime geçmek oldukça kolaydır. Zorbaların mağdur olarak seçtikleri kişiler adına hesap açabilmeleri ve sınırsız üyelik hakkına sahip olmaları zorbaca davranışlara zemin hazırlamaktadır (Kowalski, Limber ve Agatston 2008).

Metin mesajları (SMS): Metin mesajları, bir cep telefonundan diğerine gönderilebileceği gibi bir bilgisayardan cep telefonuna da gönderilebilmektedir. Metin mesajları gönderme hizmetleri GSM operatörlerince sağlanmakta ve üç şekilde gerçekleşmektedir. SMS (Short Message Service-Kısa Mesaj Servisi) olarak adlandırılan kısa mesaj servisinde, uzunluğu 160 karaktere kadar olan mesajların gönderilmesine izin verilmektedir. EMS (Express Mail Service) olarak adlandırılan gelişmiş mesaj servisinde 160 karakterden daha uzun metinler yazmak ve mesajlara ses ve animasyon eklemek mümkündür. MMS (Multimedia Messaging Service) olarak adlandırılan görüntülü mesaj servisi ise fotoğraflı, animasyonlu, videolu ve sesli mesajların yollanmasına olanak tanımaktadır (Willard, 2007).

Bloglar: Bloglar, web siteleri ve tartışma alanlarının birleşimidir. Blog terimi kısaca “web log” yani web günlüğü anlamına gelir. Kişisel bir blog sahibi, düzenli

olarak kendi blogu üzerinden yorum gönderip, yorumlarına geribildirim yapılmasını istemektedir. Video blogları ise video görüntülerinin yayımlandığı bloglardır. Zorbalar blogları; hedef aldıkları kişiyi utandırmak, onlara saldırmak ya da onların görünüşü, zekası, sağlığı ve cinsel tercihleriyle alay etmek için ya da hedefteki kişilerin kişisel bilgilerini, iletişim bilgilerini ifşa etmek için kullanmaktadır (Bhat, 2008; Kowalski, Limber ve Agatston 2008; Willard 2007).

1.1.4. Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbaca davranışların birden fazla nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birisi yaş faktörüdür. Hiduja and Patchin (2009) siber zorbalıkta erken ve geç ergenliğin etkisinin büyük olduğunu söylemektedir. Tokunaga (2010) ise yaptığı araştırmada siber zorbalık ile cinsiyet arasında karmaşık ve çelişkili bulgular olduğunu ortaya koymuştur. Bazı araştırmalar siber zorbalığı, kızlardan daha çok erkeklerin yaptığını gösterirken, bazı araştırmalar ise kızların daha çok siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu göstermektedir (Blair, 2003). Ayrıca ergenlerin kullanmış oldukları telefon özellikleri de siber zorbaca davranışları tetiklemektedir. Cep telefonlarında bulunan fotoğraf makinesi, kamera, internet ve bunları kolayca paylaşabilme özellikleri gençler arasında siber zorbalığı yaygınlaştırmaktadır (Lenhart vd., 2007).

Kowalski, Limber ve Agatston (2008), siber zorbaca davranışlarda bulunan kişilerin arkadaş ortamlarında saygınlık kazanmak için bu davranışlarda bulunabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bireylerin gerçek hayatta yapamadıkları davranışları, kimliğini gizleyerek sanal ortamda yapmaya çalışmaları ve bazı kişilerden intikam almaya çalışmaları da siber zorbaca davranışların yapılmasına neden olduğunu söylemektedir.

Raskauskas ve Stoltz (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada, siber zorbalık yapan öğrencilere siber zorbalığın nedenleri sorulmuş ve bu öğrencilerin %38'i siber zorbalığı eğlence amacıyla, %25'i intikam alma amacıyla, %6'sı bireylerin kendilerini kötü hissetmesini sağlamak amacıyla yaptığını, %31'i ise bu konuda herhangi bir fikirlerinin bulunmadığını söylemiştir.

Mishna ve arkadaşlarının (2009) yapmış olduğu araştırmada, gençlerin iletişim teknolojilerine rahatlıkla erişebilmeleri ve kimliklerini kolayca

gizleyebilmeleri, siber zorbaca davranışların en büyük nedeni olarak belirtilmiştir. Sanal ortamlarda kimliği gizlemenin kolay olması bireyleri, gerçek hayatta yapamayacakları şeyleri yapma ve saldırganca davranma konusunda cesaretlendirmektedir (Cameron, 2008). Arıçak ve arkadaşlarının (2008) ergenler üzerinde yapmış olduğu araştırmada, ergenlerin çevrim içi ortamlarda en sık yaptığı davranışların; başkalarının yüzüne gerçekte söyleyemeyecekleri şeyleri söyleme, kendilerini başka biri olarak tanıtmaya ve gerçekte söylemediği şeyleri internette yayma olduğu bulunmuştur.

1.1.5. Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalık, hem siber zorbalılar hem de siber mağdurlar üzerinde birçok olumsuz etkilere neden olmaktadır. Siber zorbalık uzun süreli psikolojik sorunlara yol açabilmekte ve yüz yüze yapılan zorbalıktan daha tahrip edici olabilmektedir. Diamanduros, Downs ve Jenkins (2008), siber zorbalığa maruz kalan kişilerde telafisi zor olan psikolojik sorunların görülebileceğini belirtmiştir.

Bazı araştırmacılar, siber zorbalığa maruz kalmanın sosyal iletişimi engellediği, sosyal çevreye uyumu güçleştirdiği, arkadaşlık problemlerine yol açtığı, kişinin kendine olan öz saygısını azalttığı, dışlanmışlık ve çaresizlik duygularını yaşattığı belirtilmiştir (Hinduja ve Patchin, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006; Willard, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2007). Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde mutsuzluk, öfke ve üzüntü, kızgınlık, depresyon, anksiyete, aile ve arkadaşlık problemleri, savunmasızlık, hayal kırıklığı gibi bazı psikolojik sorunlar görülebilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006; Li, 2005).

Ybarra ve Mitchell (2004)'ın yapmış olduğu araştırmada; siber zorbalığa maruz kalan kişilerin %44'ünün ebeveynleri ile arasında bulunan duygusal ilişkinin zayıf olduğu ve bu durumun siber zorbalık yapmayı üç kat arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca siber zorbalıların suç içerikli olaylara daha yatkın oldukları belirtilmiştir.

Beran ve Li (2005), siber zorbalığa maruz kalan kişilerin ders başarısının düştüğünü, derslere yoğunlaşmadığını, kızgınlık ve öfke yaşadıklarını, okul devamsızlıklarının arttığını, kendilerini güçsüz ve çaresiz hissettiklerini, zorbalık karşısında boyun eğici tavırlar takındıklarını belirtmiştir. Shariff (2008), siber mağdurların zorbalık yapan kişilerin kimliklerini bilmemesine ve bu zorbalığın

yalnızca sanal ortamda yapılmasına rağmen mağdurların okul başarısının yine de olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.

Siber mağdurların, siber zorbaca davranışlar sergilemeye daha yatkın olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar siber zorba kişilerin yaşamlarının herhangi bir döneminde siber zorbalığa maruz kaldıklarını göstermektedir (Katzer vd., 2009; Schneider vd., 2012; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009; Yılmaz, 2011).

1.1.6. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Teknoloji ve iletişim araçlarında yaşanan hızlı değişme ve gelişmeler bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken bir yandan da siber zorbalık olaylarının yayılmasına neden olmaktadır. Siber zorbalık dünyada ve ülkemizde bir tehlike olarak görülmekte ve yapılan araştırma sonuçları, bu olayların endişe verici düzeye ulaştığını göstermektedir (Hinduja ve Patchin, 2012).

Siber zorbalığın yaygınlığı konusunda yapılan araştırmalar çok farklı bulgular ortaya koymaktadır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007), Türkiye’de yaptığı bir çalışmada, siber zorbalık oranının %28, siber mağduriyet oranının da %30 olduğunu bulmuştur. Dilmaç (2009) ise, araştırmaya katılanların %23’ünün en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %55’inin ise en az bir defa siber mağdur olduğunu ifade etmiştir. Arıcak (2009), örneklem öğrencilerden %20’sinin en az bir defa siber zorbalık yaptığını, %54’ünün ise en az bir defa siber mağdur olduğunu belirtmiştir. Serin (2012), çalışma grubunun %9,42 sinin siber zorbalık yaptığı, %11,79’unun ise siber mağdur olduğu sonucuna ulaşır.

Ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin %18’inin siber zorba, %27’sinin siber mağdur ve %15’inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu belirtilmiştir (Arslan vd., 2012). Yine ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırma da ise öğrencilerin %18,6 sının siber zorba, %11,7’sinin siber mağdur ve %6’sının ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu bulunmuştur (Ayas ve Horzum, 2012).

Yurt dışında yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Amerika’da 10-15 yaş grubu gençlerle yapılan çalışmada, gençlerin %21’inin en az bir kere siber zorbalık yaptığı belirtilmiştir (Ybarra, Espelage ve Mitchell, 2007). Kanada’da 7 ve 9. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada da,

öğrencilerin %21'inin defalarca siber tacize maruz kaldıkları, %69'unun ise siber tacizlerden haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Beran ve Li, 2005).

Patchin ve Hinduja (2006) yaptığı araştırmada, katılımcıların %11'inin siber zorbalık yaptığını, %29'unun siber mağdur olduğunu ve %47'sinde siber zorbalığa tanıklık ettiğini belirtmiştir. Aynı araştırmada siber zorbalığın en çok sohbet odalarında gerçekleştiği ve bunu e-posta ve SMS'in izlediği tespit edilmiştir. Kowalski ve Limber (2007)'in yapmış olduğu araştırmada ise siber zorbalık yapanların oranı %4, siber zorbalığa maruz kalanların oranı %11 ve hem zorba hem de mağdur olanların oranı ise %7 olarak bulunmuştur. Ayrıca siber zorbalıkta en çok kullanılan yöntemin SMS olduğu, bunu sırasıyla e-posta ve sohbet odasının izlediği belirtilmiştir.

Li (2007a) araştırmasında, katılımcıların %15'inin siber zorbalık yaptığı, %25'inin siber zorbalığa maruz kaldığı ve %52'sinin de siber zorbalığa maruz kalan en az bir kişiden haberdar olduğu sonucuna varmıştır. Aynı araştırmada katılımcıların %41'i siber zorbanın kimliğini bilmediğini, %32'si siber zorba kişinin sınıf arkadaşı olduğunu, %11'i okul dışından bir kişi tarafından siber zorbalığa maruz kaldığını ve %16'sı ise hem sınıf arkadaşlarının hem de okul dışından kişilerin kendisine siber zorbalık yaptığını belirtmiştir.

1.2. AİLE KAVRAMI

1.2.1. Ailenin Tanımı

Aile, toplumun hacim bakımından en küçük, işlevi bakımından en önemli yapı taşıdır. Nesillerin geleceğe hazırlanması ve toplum karakterinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlığın temel ihtiyaçları olan sevgi, barınma, cinsellik, güvenlik sağlama ve nesli sürdürme aile kurumu içerisinde karşılanmaktadır. Bunların yanında aile; kuşaklar arası kültürü taşıma, nüfusu yenileme, korunma ve barınma, çocukları eğitme, biyolojik ve psikolojik doyum sağlama, sağlıklı yaşam, ekonomi gibi işlevleri de içinde barındırır (Yamanlar, 1998).

Devlet Planlama Teşkilatı (1989), aileyi; “Kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik

ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir.” şeklinde tanımlar. Marshall (1999) aileyi; kan, cinsel ilişki ve yasal bağlarla birbirine bağlı insan toplulukları olarak tanımlamaktadır.

Aile genel olarak; milli kültürün nesilden nesle aktarıldığı, bireylerin ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonunu sağladığı, çocukların sosyalleştirildiği bir kurumdur (Erkal, 1995). Aile toplumun sürekliliği açısından vazgeçilmezdir. Bunun yanı sıra sosyalleşmenin sağlandığı ilk yuva olarak aile çok önemlidir. Türk sosyologlarından Ziya Gökalp, güçlü devletlerin güçlü ailelerden oluştuğunu ve ailenin toplumun küçük bir modeli olduğunu belirtmiştir (Erdoğan, 1978). Aile diğer yandan; içerisinde bireylerin belli bir şekilde üretildiği, bireyin topluma hazırlanma sürecinde ilk deneyimlerini gerçekleştirdiği, cinsel ilişkilerin belli bir şekilde düzenlendiği, aile bireyleri arasında (anne-baba-çocuk ve yakın akrabalar) birinci derece yakın ilişkilerin kurulduğu, toplum yapısına göre ekonomik ilişkilerin düzenlendiği toplumsal bir kurumdur (Ozankaya, 1976).

Toplumun aynası olan aileler sağlıklı, mutlu ve gelir düzeyi yeterli ailelerden oluşursa, toplum da o derecede mutlu ve sağlıklı bireylerden oluşur. Bireylerin kişilik gelişimleri, duygusal açıdan doyum sağlayabilmeleri ve kendilerine olan güvenin gelişmesi aile imkânları ile sınırlıdır. Bireyler arası ilişkiler, duygusal paylaşımlar, temel fiziksel ihtiyaçlar aile içerisinde karşılandığı oranda, aile yapıları sağlıklı bir şekilde oluşmaktadır (Ersel, akt. Özdemir, 2009).

1.2.2. Aile Çeşitleri

Geniş Aile: Büyükanne, büyükbaba, özellikle erkek çocuk kardeşlerinin eş ve çocuklarının oluşturduğu, üç neslin bir çatı altında yaşadığı, büyükanne ve büyükbaba otoritesi altında bulunan aile şeklidir. Bu aile şekli geleneksel toplumlarda görülmekte ve günümüzde giderek azalmaktadır (Budak, 2000). Marshall (1999) geniş aileyi; birden fazla kuşağın tek bir çatı altında yaşaması olarak tanımlamaktadır.

Geniş aile tipinde insanlar arası duygusal ilişkiler daha yoğun yaşanır. Bu yoğun duygusal ilişki ağı geniş ailede yetişen çocukları çeşitli tehlikelerden

koruduğu gibi çocuğun duygusal ve sosyal gelişimine de olumlu katkı sağlar. Ayrıca çocuğun toplumsal normlara bağlanma düzeyini de etkiler (Kurokova, 1966).

Çekirdek Aile: Çekirdek aile; eşler ve çocuklardan oluşan küçük aile birimi olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000). Bu aile tipinde eşler, aile içi kararları kendileri alır. Kaynana, görümce, kayınpeder ve eltiler aile içinde söz hakkına sahip değildir. Geniş ailede aile büyükleri varken eşler kendi aralarında rahat bir şekilde konuşmamakta ve kararlar aile büyükleri tarafından alınmaktadır. Geniş aileye göre eşler ve çocuklar arasında çok daha sıcak ve yakın ilişkiler vardır. Bu aile tipinde ebeveynler çocuklarını istedikleri şekilde yetiştirme fırsatı bulurlar (Yörükoğlu, 2000).

Çekirdek aile tipinde eşlerin üstesinden gelemeyeceği bazı olumsuz durumlar bulunmaktadır. Örneğin anne ve baba çalışıyorsa çocuk bakımı sıkıntı olabilmektedir. Veya eşlerden birisi hastalandığında evde yapılan rutin işler aksayabilmektedir. Geniş ailede bulunan sosyal destek ve dayanışma, çekirdek ailede sınırlı şekilde görülmektedir (Yörükoğlu, 2000).

Ailelerin geniş aileden çekirdek aileye dönüşmesinde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin büyük rolü bulunmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte modern toplum yaşamına dönüşen ailelerde evlilik ve akrabalık bağları giderek zayıflamakta; evli çiftlerin bulunmadığı parçalanmış aileye geçiş hızlanmaktadır (Özkan, 2005).

Parçalanmış Aile: Parçalanmış aile, karı-kocadan birinin veya her ikisinin de bulunmadığı aile tipi olarak tanımlanır. Bu aile tipinde karı-kocadan birisi veya her ikisi ölmüş veya boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerden dolayı aile birlikteliği bozulmuş olabilir (Balcıoğlu, 2001). Dilekçigil (1995) parçalanmış aileyi, eksik aile kavramıyla tanımlar. Ayrıca evlilik bağı bulunmayan ebeveyn ve çocuklardan oluşan aileyi de parçalanmış/eksik aile tanımlamasına alır.

Ülkemizde son 10 yıl içinde en çok konuşulan konulardan birisi de aile, çocuk ve boşanma oranları olmuştur (Şahin ve Gültekin, 2016). Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verilerine göre boşanma sonucu parçalanmış aile sayısı gün geçtikçe artmaktadır. 2015 yılında Türkiye'deki boşanma oranı 2014 yılına göre %7 artarken; 2000 yılında 36 bin 862 olan boşanmış kişi sayısı 2015 yılında 131 bin 830'a çıkmıştır (TUİK, 2015).

Boşanmalar en çok çocukları etkilemektedir. Boşanma sonucu çocukların yaşam şekillerinin değişmesi ve ebeveynlerden birisi ile daha az görüşmesi, çocukta yoğun kaygı ve stres durumlarına neden olmaktadır. Çocuklar boşanma sürecinde suçluluk (boşanmanın nedenini kendisi olarak görme), boşanmayı reddetme (hiç birşey olmamış gibi davranma), öfke (ebeveynlerden birini veya her ikisini suçlu görme), ebeveynleri bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon ve boşanmayı kabullenme evrelerini geçirmektedirler (Öztürk, 2005).

Öngider (2006), boşanmış aile çocuklarında en sık görülen problemlerin sinirlilik, dürtülerine hâkim olamama ve sorunlarla baş edememe olduğunu belirtmiştir. Wallerstein ve Lewis (akt., Vural, 2015), boşanmadan sonra çocuğun ilk yaşadığı duyguların şok ve mutsuzluk olduğunu, daha sonrasında ise çocukların ebeveynlerine karşı yoğun öfke yaşadıklarını ifade etmiştir. Boşanma sonrası çocuklar tarafından hissedilen olumsuz duygular farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bu çocuklarda anneye veya babaya aşırı bağlılık, alt ıslatma, yalnız kalamama gibi davranışlar görülebilmektedir (Büyükşahin, 2009).

Tek Ebeveynli Aile (Single Parent Family): Aile denildiğinde ilk akla gelen anne, baba ve çocuklardan oluşan bir topluluktur. Tek ebeveynli aile ise anne veya babanın çocuklarıyla birlikte eşi olmadan hayatını sürdürmesidir. Bu aileler; anne-babanın boşanmış olması, ebeveynlerden birinin çeşitli nedenlerle evi terk etmesi veya ölmesi gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Tek ebeveynli ailenin görülmesindeki en büyük nedenlerden birisi boşanmadır. Günümüzde boşanma oranlarının giderek arttığı gerçeği, tek ebeveynli aile sayısını da arttırmaktadır. Bu aile tipinde çocuğun bakımını anne ya da baba tek başına üstlenmektedir (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Tek ebeveynli ailelerde, annenin tek ebeveyn olma durumu babaninkinden daha yaygındır. Anneler, tek ebeveyn olduklarında çocuğu nasıl yetiştirecekleri konusunda yoğun kaygı yaşamakta, maddi sıkıntılarla ve sosyal hayatın getirdiği sorunlarla nasıl baş edeceklerini düşünmektedirler. Boşanan anneler, boşanma sonucunda çok mutsuz ve buruk olmakta, eşi vefat eden anneler ise acı ve üzüntü hissetmektedirler (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [ASAGEM], 2011).

Tek ebeveynli ailelerde, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyni ile arasındaki ilişki genellikle olumlu yönde değişmektedir. Çocuk ve ebeveyn, eşin evi terk etmesi veya vefat etmesinden sonra birbirlerine daha çok sevgi göstermektedir. Tek ebeveyn olarak annenin kalması çocuklar üzerinde otorite sağlamayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte erkek çocuk evde babanın rolünü üstlenmekte, annenin ve varsa kız kardeşin sosyal yaşamına müdahale etmektedir (ASAGEM, 2011).

Yapılan araştırmalar tek ebeveynli ailede yaşayan çocukların psikolojik olarak olumsuz etkilendiklerini göstermektedir. Şentürk (2006), yapmış olduğu çalışmada tek ebeveynli olmanın çocuğun; suç işleme, içe kapanıklık ve intihar eğilimleri gibi davranışlarını etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca tek ebeveynli aileye sahip olmanın çocuğun eğitim durumunu da olumsuz etkilediğini söylemiştir. Serin ve Öztürk (2007), 9-13 yaş grubundaki kişilerle yürüttüğü çalışmada ebeveynleri boşanmış olan çocukların boşanmamış olanlara göre benlik saygısının düşük, kaygı düzeyinin yüksek olduğunu bulmuştur.

1.2.3. Değişen Türk Aile Yapısı

1.2.3.1. İslamiyet Öncesi Dönemde Türk Aile Yapısı

İslamiyet öncesi dönem M.Ö. 300'lerden başlayıp, M. S. 10. yüzyıla kadar devam eden yaklaşık 13 asırlık bir dönemdir. Bu dönemde Türk olarak bilinen ilk topluluk Hunlardır. Ayrıca bundan önce bilinmeyen bir tarih öncesinin olduğu da düşünülmektedir (Türköne, 1995).

Türk tarihi, ilk bakıldığında ne kadar karmaşık ve dağınık görünse de, dikkatlice incelendiğinde orada büyük bir zenginlik ve çeşitlilik olduğu göze çarpmaktadır. Bu zenginlik ve çeşitlilik toplumun her bir birimine işlemiş ve bu birimler birbirlerini etkilemiştir. Özellikle Türk kültüründeki aile yapısı, devletin ve toplumun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Onay, 2012).

Günümüzde aile kurumu nasıl toplumun en temel yapı taşı oluşturuyor ve ilk sosyal ilişkiler burada kuruluyorsa, eski Türk toplumlarında da ilk sosyal ilişkiler aile içinde kurulurdu. Türklerin göçebe hayat yaşamalarına ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılmalarına rağmen Türk varlığını koruması, aileye verdiği önem ve değerden kaynaklanmaktadır. Bunun en büyük kanıtı “akraba” kelimesinin bizim dilimizde olduğu kadar hiçbir dilde çeşitlilik göstermemesidir (Kafesoğlu, 1997).

Eski Türklerde aile, devletin bir yapı taşı ve minyatürü olarak bilinmekteydi. Devlet düzeni ve aile düzeni birbirlerine benzerlik göstermekteydi. Devletin örtüsü gökkubbe iken ailenin örtüsü ise çadırdı. Devletin düzeni gökkubbenin altında devam ederken, ailenin düzeni ise çadırın altında devam etmekteydi. Türk ailesinde bulunan karı-koca ilişkileri, devlet yönetiminde bulunan kağan-katun ilişkileri ile benzerlik göstermekteydi. Görüldüğü gibi devlet ve aile kurumları benzer sosyal ve hukuki düzene göre yönetilmekteydi (Eröz, 1977).

Eski Türk toplumunun dikkat çeken özelliklerinden birisi de kadına vermiş olduğu değerdir. Kadın, sosyal ve ekonomik haklarda, aile içinde veya devlet yönetiminde eşi ile eşit söz hakkına sahipti. Eski Türklerde, günümüzde olduğu gibi tek eşlilik yaygındı. Fakat hastalık ve çocuk olmaması gibi zorunlu durumlarda iki eşlilikte görülmekteydi (Avcı, 2010).

Günümüzde evlenmek kelimesi “ev-bark” sahibi olmak kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bark kelimesi Orhun abidelerinde geçen bir kelimedir. Abidede “ebin barkın anda bozdum (evini barkını hemen bozdum)” şeklinde geçmektedir. Burada “bark” kelimesi mabet anlamında kullanılmıştır. Bu durum evliliğin eski Türk toplumlarından günümüze kadar kutsal olduğunu göstermektedir (Cebeci, 2009).

İslamiyet öncesi Türk ailesinde yetişmiş bir birey için aile çok önemliydi. Aile ocağının hiç sönmemesi için büyük kardeşler evlenip kendilerine yuva kurarken küçük kardeş evlenmezdi. Belli zamanlarda kardeşler toplanır ve baba ocağına giderlerdi. Burada baba ocağı için saygı törenleri yapar ve çok uzakta olsalar bile babaya/ocağına saygılarından bu törenlere katılırlardı (Gökalp, 2001).

1.2.3.2. İslamiyet Sonrası Dönemde Türk Aile Yapısı

Toplumların karşılaşabileceği en önemli olaylardan birisi benimsedikleri dini bırakıp başka bir dine geçmesidir. Bu durum toplumların ve bireylerin hayatında çok karmaşık durumlara neden olmaktadır. Bireylerin inandığı dini bırakarak başka bir dine geçmesinde kişisel-duygusal durumlar veya dinin özellikleri ile ilgili faktörler rol oynamaktadır (Danişmend, 1994).

Türkler arasında İslamiyet, 10. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlamıştır (Danişmend, 1994). İslamiyetin benimsenmeye başlamasıyla birlikte aile yapılarında

da değişimler meydana gelmiştir. Türk ailesinde dünyayı algılama ve yaşama biçimi değişmeye başlamış ve Türkler değişen coğrafi şartlarla birlikte göçebe hayattan yerleşik hayata geçmiştir (Güngör, 1999).

İslamiyet sonrası dönemde aile yapısındaki göze çarpan değişimin Osmanlı Devleti'nde daha yoğun yaşandığı söylenebilir. Osmanlı devletinde bireylerin değer verdiği ve bağlarını koparamayacakları kurum ailedir. Bütün kişisel sorunlar aile içinde çözülmekte ve aile içi sosyal destek yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Osmanlı Devleti'nde boşanma çok hassas bir konudur. Hiçbir dinin hoş bakmadığı boşanmaya Osmanlı Devleti de aynı şekilde bakmaktadır (Doğan, 2001). Bu durum Osmanlı Devleti'nin aile bütünlüğüne ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Osmanlı ailesi, eski Türk toplumları gibi yalnızca İslamiyeti benimsemiş insanları değil; dil, din, ırk ayrımı gözetmeden tüm insanları bünyesinde barındırmıştır. Bu nedenle Osmanlı ailesi kavramı ile Türk ailesi kavramının birbirinden ayrıştığı söylenebilir. Osmanlı ailesi, dili, dini ve ırkı farklı aynı imparatorluk sınırları içinde yaşayan aileleri de içine almaktadır (Ortaylı, 2009).

Osmanlı ailesinde çeşitli cemaatler bulunmaktaydı. Her birey ailesinin bağlı olduğu cemaatin kurallarına göre yaşar ve sosyal hayatını şekillendirirdi. Cemaat dışı evlilikler hoş karşılanmazdı. Bir Müslüman ile Hristiyan evlenmezdi. Hatta aynı dine mensup olan bir Rum ile Ermenin evlenmesi bile toplum tarafından istenmeyen bir durumdu (Bilgin, 2003).

Osmanlı ailesi avlu tipi evlerde yaşamaktaydı. Bu tip evler ortada bir avludan ve bu avluya bakan odalardan oluşmaktaydı. Odaların kapıları sokağa değil avlunun içine açılırdı. Evler tamamen sokaktan yalıtılmış bir yapıya sahipti. Bu durum Osmanlı'nın mahremiyete ne derece önem verdiğini göstermektedir (Aytaç, 2015).

1.2.3.3. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türk Aile Yapısı

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk ekonomisi kırsal ekonomiye dayalı ve geniş ailenin egemen olduğu bir toplum yapısı bulunmaktaydı. Nüfus daha çok kırsal kesimde yoğunlaşmakta ve kente göçler yok denecek kadar azdı. Çekirdek aile yapısı, sanayileşme yavaş olduğu için çok nadir görülmekteydi. Bu dönem çağdaş bir toplum olma çabasının başladığı, laikliğin benimsetilmeye çalışıldığı, dincilikle ve bağnazlıkla mücadele edildiği bir dönemdi. Bu dönemde geleneksel aile

yapılarından vazgeçilmeye çalışılmış ve modern aile yapılarının tohumları atılmaya başlanmıştı. Kadının eğitimi ve toplumdaki yeri konularına yoğunlaşmış ve çağdaş toplum aile yapısı, model olarak alınmıştı. Bu dönemde çıkarılan Türk Medeni Kanunu, aile yaşamını demokratikleştirmiş ve kadına bazı sosyal ve siyasi haklar tanımıştı. Böylece kadın ve erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmış ve kadına boşanma, eşini seçme, kocasının tek eşi olmasını isteme, miras hakkı gibi bazı haklar tanınmıştı (Tezcan, 2006).

1950 yılından itibaren, sanayileşmenin hızlanmasıyla birlikte Türkiye çok hızlı bir toplumsal değişim sürecine girmişti. Kuşkusuz aile de bu durumdan etkilenmişti. Köyden kente göç hızlanmış ve yoğun bir iç göç başlamıştı. Kentleşmeyle birlikte toplumda istihdam sorunları, alt yapı yetersizlikleri, ikincil ilişkilerin ortaya çıkışıyla birlikte toplumsal dayanışma ve işbirliğinin zayıflaması gibi problemler aile yapısının içeriğini ve işlevini de farklı noktalardan etkilemişti. Kente göç etmiş ailelerin uyum süreçleri, gecekondulaşma, aile içi ilişkilerin niteliğinin değişmesi, kadın erkek arasındaki rollerin değişmesi gibi nedenler aile yapısının değişmesinde rol oynamıştır (Aktaş, 2015).

Göç sonucu aile yapısındaki değişim özellikle kentsel bölgelerde yaşanmıştır. Göçle birlikte aile fertleri arasında sosyal ve ekonomik ilişkiler azalmış, çekirdek aile yapıları oluşmaya başlamıştır. Aile içi ilişkilerde geleneksel yapıdan uzaklaşmış, bireyselcilik artmıştır (Turan ve Beşirli, 2008).

Cumhuriyetin ilk yıllardan günümüze, köyden kente göç oranları büyük değişiklik göstermiştir. 1927 yılında nüfusun %75,8'i kırsal, %24,2'si kentsel alanlarda yaşamakta iken, bu oranlar 2015 yılı verilerine göre kentte yaşayanlar %92,1, kırsal kesimde yaşayanlar %7,9 olarak saptanmıştır (TUİK, 2015; Ekici, 2014).

1950'li yıllarda devlet politikası olarak kentleşmeye önem verilmiş, kent merkezlerindeki alt yapı çalışmaları ve sosyal-kültürel hizmetler hızlanmaya başlamıştır. Kırsal kesimde yaşayan orta ve üst ekonomik gelir düzeyine sahip aileler de bu durumun cazibesine kapılarak kentlere göç etmek istemişlerdir (Kocaman ve Beyazıt, 1993).

1970-1990'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri oldukça yoğun yaşamış ve toplumsal çeşitlenmeler, kopuşlar ve karşıtlıklar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler aileleri de derinden etkilemiştir. Bir yandan ekonomik sıkıntılar nedeniyle yurt dışına göç eden aileler farklı kültürel yapıya alışmaya çalışırken, diğer yandan iç göç nedeniyle kente yerleşen aileler kent yaşamının zorluklarıyla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Yurt dışına çalışmaya giden aileler tatil zamanlarında memleketlerine geldiklerinde yurt dışında gördükleri aile yapılarının davranış ve tutumlarını ülkemize taşımışlardır. Bu davranış ve tutumlar aile yapısını ve işlevlerini etkilemiştir (Aktaş, 2015).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru değişim süreci, kadının da iş hayatına girmesine neden olmuştur. Kadının iş hayatına girmesiyle aile yapısında değişiklikler olmuş ve her iki eşin çalıştığı çekirdek aile yapıları oluşmaya başlamıştır. Ancak bu süreçte toplumun kadından beklediği rol ve davranışlarda benzer bir değişim söz konusu olmamıştır. Kadından bir taraftan ev işleri, bebek bakımı, yemek gibi geleneksel roller beklenirken; bir taraftan da aile ekonomisine katkı sağlaması beklenmiştir (Eyüboğlu vd., 2000). Bu durumdan en çok etkilenen aile üyeleri çocuklar olmuştur. Anneleri tarafından bakıma muhtaç bebeklerin, ilk eğitimlerini ve annelerine bağlı beslenmelerini tam ve doğru bir şekilde gerçekleştirememeleri, çocukları olumsuz etkilemektedir (Ekici, 2014).

Aile yapısını etkileyen bir diğer faktör ise geçmişten günümüze boşanma oranlarının giderek artıyor olmasıdır. 1930'dan 1990'a kadar Türkiye'deki nüfus yaklaşık 4 kat, boşanma oranları ise 12 kat artmıştır. Boşanmış aile sayısı 1992'de 27 bin 133 iken, 2015 yılında bu rakam 131 bin 830'a çıkmıştır. Bu durum sonucunda parçalanmış aile ve tek ebeveynli aile yapıları artmıştır (Doğan, 1988; TÜİK, 2015).

Son yıllarda teknoloji, tüm dünyayı etkisi altına alacak şekilde bireylerin ve toplumların hayatına girmiş, getirdiği kolaylıkların yanında birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle televizyon, cep telefonu, tablet, radyo ve internet gibi teknolojik gelişmeler aile içi ilişkileri etkilemiştir. Bu ürünlerin bireylerin yaşamında olumlu etkilerinden çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Aile, bireylerin sosyalleştiği ilk mekân iken, televizyon, cep telefonu ve internetle birlikte aile, yalnızca fiziki ortamın paylaşıldığı bir topluluk olmuştur. Aile içi sosyal ve

duygusal paylaşımlar azalmış, bireyler aileden beklediği sevgiyi ve ilgiyi sosyal ortamlarda arar olmuşlardır (Ekici, 2014).

2. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin ailedeki koruyucu etmenler ile ilişkisinin incelendiği bu çalışmada gerekli literatür taraması yapılmış olup, ancak konuyla ilgili birebir örtüşen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bölüm, yurt dışında ve yurt içinde yapılmış araştırmalar olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

2.1. YURT DIŞINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Syts (2004), 14-18 yaş arası lise öğrencilerine yönelik yapmış olduğu çalışmada kızların %37'sinin, erkeklerin ise %28'inin siber zorbalık yaptığını ve siber zorbalığın genel olarak %34 olduğunu bulmuştur.

Li (2005)'nin 264 ilköğretim öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin dörtte birinin siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu, yarısına yakınının da siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin yarısının siber zorbaca davranışlara maruz kalan birisini tanıdığını saptamıştır.

Popovic-Citic, Djuric ve Cvetkovic (2011), yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %10'unun siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu, %20'sinin de maruz kaldığını ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu saptamıştır.

Bauman ve diğerleri (2013)'nin 491 ergenle yapmış olduğu çalışmada siber zorbalık ve mağduriyet ile intihar düşüncesi ve depresyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre ergenlerin intihar etme düşüncesi ile depresyon ve siber mağduriyet arasında ilişki bulunurken, siber zorbalık arasında ilişki bulunmamıştır.

Jose, Kljakovic, Scheib ve Notter (2011)'in 2 yıl süren boylamsal çalışmasında öğrencilerin geleneksel zorbalık ile siber zorbalık durumları arasındaki ilişki incelenmiş ve geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Bauman ve Pero (2010)'un işitme güçlüğü yaşayan öğrenciler ile yaşamayan öğrencilerin arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, işitme güçlüğü yaşayan

öğrencilerin %14'ünün siber zorbaca davranışlar sergilediği belirtilmiştir. İtirme güclüğü yaşamayan öğrencilerde ise %7'dir. Ayrıca öğrenciler siber zorbalığa maruz kaldıklarında bunu yakın çevreleriyle paylaştıklarını belirtmiştir.

Jung ve diğerlerinin (2014), 4531 ergenle yapmış olduğu araştırmada problemlili internet kullanımı, siber zorbalık ve bunların neden olduğu psikolojik sorunları incelemiş ve ergenlerin %9,7'sinin siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu, %3,3'ünün bu davranışlara maruz kaldığını ve siber zorbalık davranışlarının psikolojik bazı sorunlarla ilişkili olduğunu bulmuştur.

Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006), 11-14 yaş arası 92 öğrenci ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin %2'sinin en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını, %6,6'sının ise bu davranışlarla sıklıkla karşılaştığını ve kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığını saptamıştır.

Li (2007b), Kanada ve Çin'de öğrenim gören toplam 461 ortaokul öğrencisi ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin %18'inin siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu, %29'unun ise bu davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca araştırmada siber zorbalık ve mağduriyetin akademik başarıya göre değişmediği fakat cinsiyete göre farklılaştığı bulunmuştur.

2.2. YURT İÇİNDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Manap (2012), 1142 ortaokul öğrencisiyle yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulguya göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu, interneti her gün kullanan öğrencilerin daha çok siber zorbalık yaptığını tespit etmiştir. Ayrıca sohbet ve sanal ortam sitelerini ziyaret eden öğrencilerin, eğitim, ödev ve oyun sitelerini ziyaret eden öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir.

Eroğlu ve Güler (2015), 505 üniversite öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, riskli internet davranışları, içsel ve dışsal koşullu öz-değer alanlarının siber zorbalık ve mağduriyet üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu araştırmaya göre riskli internet davranışları ve dışsal öz-değer alanları siber zorbalığı ve mağduriyeti pozitif yönde yordarken, içsel öz-değer alanları negatif yönde yordamaktadır.

Peker, A., Eroğlu, Y. ve etimel, N (2012) 330 lise ğrencisi ile yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin boyun eğici davranışları ile siber zorbalık ve siber mağduriyetleri arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılık etkisini incelemişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olduğunu ve boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye cinsiyetin tam aracılık ettiğini göstermektedir. Buna karşın boyun eğici davranışlar ile siber mağduriyet arasındaki ilişkide ise cinsiyetin aracılık etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir.

Akbaba ve Eroğlu (2013), 231 ortaokul ğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada siber zorbalık ve mağduriyetin bazı değişkenler açısından yordayıcıları belirlenmiştir. Bu araştırma, anne ve babanın eğitim düzeyi, çocukların anne ve babalarının internet becerisine ilişkin algısı ve ebeveyn denetiminin siber zorbalığı yordadığını, siber mağduriyeti ise yalnızca cinsiyetin yordadığını göstermektedir.

Peker (2015), 393 lise ğrencisi ile yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu araştırmada, öğrencilerin saldırganlık davranışları ile siber zorbalık davranışları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca dolaylı ve fiziksel saldırganlık alt ölçek puanlarının siber zorbalığı anlamlı bir düzeyde açıkladığı; sözel, öfke ve düşmanlık saldırganlık puanlarının ise siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı belirtilmiştir.

Eroğlu ve Peker (2015), 345 lise ğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin akran ilişkileri ve siber zorbalık statüleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %9'unun siber zorbaca davranışlarda bulunduğu, %7'sinin bu davranışlara maruz kaldığı ve %72,2'sinin hem siber zorba hem siber mağdur olduğu bulunmuştur. Ayrıca ğrencilerin %11,8'inin hiç siber zorbaca davranışlarda bulunmadığı belirtilmiştir.

Serin (2012), 4291 ortaokul ğrencisi ile yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin retmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemiştir. Bu araştırmada yöneticilerin %53,2'si, retmenlerin 47,6'sı "siber zorbalık"

kavramını duyduklarını belirtmişlerdir. Okul yöneticilerinin %6,3'ünün, öğretmenlerin ise % 7,6'sının siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur.

Çivilidağ ve Cooper (2013), 310 lise öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin öfke ve siber zorbalık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmışlardır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, öğrencilerin öfke ve siber zorbalık düzeylerinin okul türüne göre farklılaştığını, yaş ve cinsiyete göre herhangi bir farklılık bulunmadığını göstermiştir.

Kocaşahan (2012), yaptığı çalışmada akran zorbalığı ve sanal zorbalık açısından lise ve üniversite öğrencilerini karşılaştırmıştır. Bu araştırmada lise öğrencilerinin üniversite öğrencilerine göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu ve bu davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir.

Tanrıkulu (2013), lise öğrencilerine yönelik hazırlamış olduğu psiko-eğitim programının siber zorbalığı azaltıp azaltmadığını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, deney grubunda bulunan öğrencilerin siber zorbaca davranışlarında bir azalma görülürken kontrol grubunda bulunan öğrencilerde ise bir değişim gözlenmemiştir.

Temel (2015), lise öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmada; öğrencilerin %6,8'nin bir ya da birden çok kez siber zorbalık yaptıkları, %20,2'sinin de siber zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiş ve erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin %71'i siber zorbalığa maruz kaldıklarında bu durumu arkadaşlarına söyleyebileceğini, %42,1'i öğretmenine, %43,7'si okul yöneticilerine ve %56,7'si anne-babasına söyleyebileceğini belirtmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmanın modelini genel tarama modellerinden olan ilişkisel tarama modeli oluşturmaktadır. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin olup olmadığını ve bunun derecesini belirlemeyi sağlayan bir modeldir. İlişkisel tarama modeli, bir değişkenin bilinmesiyle birlikte diğer değişken hakkında kestirimlerde bulunmaya yarar (Karasar, 2012). Bu araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ile ailedeki koruyucu etmenler arasında ilişkinin düzeyini ve yönünü belirleyebilmek için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın çalışma evrenini, Milli Eğitim Bakanlığı Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Şuhut ilçesindeki 2015-2016 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören lise öğrencileri (9, 10, 11 ve 12. sınıf) oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden tesadüfî olarak seçilmiş 669 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Basit seçkisiz örnekleme yönteminde evrenden her birimin aynı oranda seçilme olasılığı vardır (Karasar, 2012). Veri kaybı olabileceği de göz önünde bulundurularak toplam 720 öğrenciden veri toplanmıştır. Eksik veya yanlış doldurulmuş veri formları çıkartılarak 669 form değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin 461'i kız (%68,9) 208'i (%31,1) erkektir. Örneklem hakkındaki demografik bilgiler bulgular kısmında yer almaktadır.

3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmada öğrencilerin siber mağduriyet ve zorbalıklarını ölçmek amacıyla "Siber Mağdur-Zorba Ölçeği", aile içi koruyucu etkenlerini belirlemek için

“Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği” ve kişisel bilgilerini öğrenmek için “Kişisel Bilgi Formu” olmak üzere üç adet veri toplama aracı kullanılmıştır.

3.1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Kişisel Bilgi Formu’nda katılımcıların cinsiyet, okul, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, sosyo-ekonomik durumu, anne-baba beraberlik durumu, günlük internet kullanım süresi, internet kullanımının anne-baba tarafından kontrol edilip edilmediği, odasında internete bağlı bilgisayar olup olmadığı ve anne-baba tutumu değişkenlerini öğrenmek için sorular bulunmaktadır.

3.2. SİBER MAĞDUR-ZORBA ÖLÇEĞİ

Öğrencilerin siber mağduriyet ve zorbalık düzeylerini belirlemek amacı ile daha önceden güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiş olan siber mağdur-zorba ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Çetin, Yaman ve Peker (2011) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, biri siber mağduriyet diğeri ise siber zorbalık olmak üzere iki paralel form ve 22 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların siber mağdur olma düzeylerini “Bana yapıldı”, siber zorba olma düzeylerini ise “Ben yaptım” kısmında yer alan (1) asla, (2) nadiren, (3) bazen, (4) sık sık ve (5) daima olmak üzere 5’li likert tipi bir derecelendirme kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan ise 110’dur. Ölçeğin siber mağduriyet formundan yüksek puan alınması siber zorbalığa maruz kalma düzeyini belirlerken, siber zorbalık formundan yüksek puan alınması ise siber zorbalık içeren davranışları yapma düzeyini belirlemektedir. Ölçeğin siber mağduriyet ve zorbalık formu siber sahtecilik, siber dilsel zorbalık ve kimliğini gizleme olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır.

Ölçeğin uyum geçerliliği çalışması için yapılan Buss ve Perry’nin (1992) geliştirdiği ve Can (2002) tarafından Türkçeye uyarlanan Saldırganlık Ölçeği ile arasındaki korelasyona bakılmıştır. Korelasyon katsayısı siber mağduriyet formu için .27 siber zorbalık formu için ise .36 bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı hem siber mağdur hem siber zorba formu için .89 olarak belirlenmiştir. İç tutarlılık, siber mağdur ve siber zorba formunda sırasıyla; sahtecilik alt boyutu için .86 ve .83, siber dilsel zorbalık alt boyutu için .80 ve .81, kimliğini gizleme alt boyutu için ise .68 ve .69 olarak bulunmuştur (Çetin, Yaman ve Peker, 2011).

Test-tekrar test güvenilirlik katsayıları siber mağdur ve siber zorba formunun bütünü için sırasıyla .85 ve .90; siber mağdur formunda siber sahtecilik için .87, siber dilsel zorbalık için .80 ve kimliğini gizleme için .69; siber zorba formunda ise siber sahtecilik için .86, siber dilsel zorbalık için .73 ve kimliğini gizleme için .72 olarak belirlenmiştir (Çetin, Yaman ve Peker, 2011).

Bu çalışmada Siber Mağdur-Zorba Ölçeği'yle ilgili yapılan güvenilirlik analizleri sonucu Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı Siber Mağdur Formu için .93 ve Siber Zorbalık Formu için .92 olarak bulunmuştur. Özdamar (1999:29), Alpha Güvenirlik Katsayıları için değerlendirme ölçütünü aşağıdaki şekilde belirtmiştir (Tvşancıl, 2014:29).

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirirdir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirirdir.

Bu aralıklara göre Siber Mağdur-Zorba Ölçeği'nin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3. AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ

Öğrencilerin aile içi koruyucu etkenlerini belirlemek amacı ile daha önceden güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiş olan "Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği" kullanılmıştır. Özgün ismi "The Inventory of Family Protective Factors" olan ölçek, Gardner, Huber, Steiner, Vazquez ve Savage (2008) tarafından geliştirilmiştir. Danışman ve Köksal (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek toplam 16 maddeden oluşmaktadır. 5'li likert tipinde hazırlanan ölçekte 1 olumsuz madde bulunmaktadır. Ölçeğin derecelendirilmesi (1) benim aileme hiç uymuyor, (2) benim aileme çok az uyuyor, (3) benim aileme biraz uyuyor, (4) benim aileme oldukça uyuyor ve (5) benim aileme tamamen uyuyor şeklinde yapılmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar 16-80 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, yanıtlayan kişinin kendi ailesindeki koruyucu etkenleri yüksek düzeyde algıladığına işaret etmektedir. Ölçek; "Stres Kaynaklarının Azlığı", "Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar" ve "Sosyal Destek" olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır.

Ölçeğin uyum geçerliliği çalışması için yapılan Gülerce (1996)'nin Aile Yapısını Değerlendirme Aracı ile arasındaki korelasyonun .53 olduğu görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .83 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin yapılan güvenilirlik analizleri sonucu Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına baktığımızda ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları; “Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar” alt boyutu için .88, “Sosyal Destek” alt boyutu için .89 ve “Stres Faktörlerinin Azlığı” alt boyutu için .58 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonlarının ise .17 ile .66 arasında değiştiği gözlemlenmiştir (Danışman ve Köksal, 2011).

Bu çalışmada ölçeğin yapılan güvenilirlik analizleri sonucu Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına baktığımızda ise Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları; “Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar” alt boyutu için .89, “Sosyal Destek” alt boyutu için .89 ve “Stres Faktörlerinin Azlığı” alt boyutu için .68 bulunmuştur. Özdamar (1992:522) cronbach alpha güvenilirlik katsayıları için; $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ölçek oldukça güvenilir ve $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir olduğunu belirtmiştir (Tavşancıl, 2014:29). Buna göre bu çalışmada Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir. Alt boyutlarına baktığımızda ise “Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar” alt boyutu ve “Sosyal Destek” alt boyutunun yüksek derecede güvenilir olduğu, “Stres Faktörlerinin Azlığı” alt boyutunun ise oldukça güvenilir olduğu görülmüştür.

4. VERİLERİN TOPLANMASI

Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Şuhut İlçesinde bulunan liselerde öğrenim gören 720 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan “Siber Mağdur-Zorba Ölçeği” ve “Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği” katılımcılara aynı form içinde verilerek aynı anda uygulanmıştır. 720 adet ölçekten eksik ve hatalı doldurulan 51 ölçek çıkarıldıktan sonra 669 adet ölçek araştırmaya dâhil edilmiştir.

5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS 16 programı ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin kişisel bilgilerini betimlemek amacıyla

frekans ve yüzde hesapları yapılmıştır. Verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadığını test etmek amacıyla Kolmogorov- Smirnov testi analizi yapılmıştır.

Normal dağılım testi yapılmadan önce ilk olarak grup büyüklüğüne bakılır. Grup büyüklüğü 50'den küçük ise Shapiro-Wilks testi, 50'den büyük ise Kolmogorov- Smirnov (K-S) testi yapılır (Büyüköztürk, 2014). Bu çalışmada ise grup 50'den büyük olduğu için normallik dağılımına Kolmogorov- Smirnov (K-S) testi ile bakılmıştır.

Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi sonucunda p değerinin .05'den küçük çıkması dağılımın normal olmadığını, .05'den büyük çıkması ise dağılımın normal olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analizler yapılırken dağılımın normal çıkması durumunda parametrik testlerin kullanılması önerilirken, dağılımın normal çıkmaması durumunda ise non-parametrik testlerin kullanılması önerilmektedir (Büyüköztürk, 2014). Bu çalışmada Kolmogorov- Smirnov (K-S) testi uygulanmış ve p değerinin .05'den küçük olduğu ($p=.00$) görülmüştür. Bu durum dağılımın normal olmadığını göstermektedir. Bu nedenle analizlerde non-parametrik testler kullanılmıştır.

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında cinsiyet, internet kullanımının ebeveyn tarafından kontrol edilip edilmediği ve odasında internete bağlı bilgisayarın olup olmadığı açısından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için Mann Whitney U testi; okul, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile gelir durumu, anne-baba birliktelik durumu, günlük internet kullanım süresi ve anne-baba tutumu değişkenleri açısından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ise Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kruskal Wallis H testi sonucu anlamlı çıkan sonuçlarda hangi boyutlar arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmek için ise grupların ikili kombinasyonlarına Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Son olarak öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeği ve ölçek alt boyutlarından (stres faktörlerinin azlığı, uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar, sosyal destek) aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacı ile Spearman Sıra Korelasyon analizi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak katılımcılara dair betimsel istatistikler yapılmış, daha sonrasında ise problem ve alt problemlere dair bulgular ve yorumlamalarda bulunulmuştur.

1. BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

Tablo 5, 6, 7, 8 ve 9 da örnekleme dahil edilen lise öğrencilerinin kişisel bilgi formuna verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır.

Tablo 1. Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet	n	%
Kız	461	68,9
Erkek	208	31,1
Toplam	669	100

Tablo 1'e göre örnekleme alınan 669 lise öğrencisinin %68,9'u kız, %31,1'i erkektir.

Tablo 2. Lise Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Dağılımı

Okul Türü	n	%
İmam Hatip Lisesi	150	22,4
Kız Meslek Lisesi	137	20,5
Sağlık Meslek Lisesi	150	22,4
Anadolu Lisesi	232	34,7
Toplam	669	100,0

Tablo 2'ye göre lise öğrencilerinin %22,4'ü imam hatip, %20,5'i kız meslek, %22,4'ü sağlık meslek ve %34,7'si de anadolu liselerinde eğitim görmektedir.

Tablo 3. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Anne		Baba	
	n	%	n	%
İlköğretim	582	87,0	428	64,0
Lise	75	11,2	206	30,8
Lisans	9	1,3	24	3,6
Yüksek Lisans	3	,4	11	1,6
Toplam	669	100,0	669	100,0

Tablo 3'e göre öğrencilerin anne eğitim düzeylerine bakıldığında; %87'si ilköğretim, %11,2'si lise, %1,3'ü lisans ve 0,4'ü yüksek lisans mezunudur. Baba eğitim düzeylerine bakıldığında ise; %64'ü ilköğretim, %30,8'i lise, %3,6'sı lisans ve %1,6 sı yüksek lisans mezunudur.

Tablo 4. Lise Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Sosyo-Ekonomik Durum	n	%
0 – 1000 TL	295	44,1
1001 – 2000TL	208	31,1
2001 – 3000TL	119	17,8
3001TL ve üzeri	47	7,0
Toplam	669	100,0

Tablo 4'e göre öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumları; %44,1'i 0-1000TL arası, %31,1'i 1001-2000TL arası, %17,8'i 2001-3000TL arası ve %7'si 3000TL ve üzeridir.

Tablo 5. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Dağılımı

Anne-Baba	n	%
Birlikte	634	94,8
Boşanmış	32	4,8
Üvey (Anne/Baba)	3	0,4
Toplam	669	100,0

Tablo 5'e göre öğrencilerin %94.8'inin anne-babası birlikte, %4.8'in anne-babası boşanmış ve %0.4'ünün de anne veya babası üveydir.

Tablo 6. Lise Öğrencilerinin Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Dağılımı

Günlük Kullanım Süresi	n	%
0 - 2 saat	455	68,0
3 - 4 saat	140	20,9
5 - 6 saat	39	5,8
7 saat ve üzeri	47	7,0
Toplam	669	100,0

Tablo 6'ya göre öğrencilerin %68'i 0 - 2 saat, %20.9'u 3 - 4 saat, %5.8'i 5 - 6 saat ve % 7'si ise 7 saat ve üzeri günlük internet kullanmaktadır.

Tablo 7. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanımının Ebeveynleri Tarafından Kontrol Edilip Edilmediğine Göre Dağılımı

Kontrol Durumu	n	%
Kontrol Ediliyor	398	59,5
Kontrol Edilmiyor	271	40,5
Toplam	669	100

Tablo 7'ye göre öğrencilerin %59'unun internet kullanımı ebeveynleri tarafından kontrol edilmekte, %40,5'inin ise kontrol edilmemektedir.

Tablo 8. Lise Öğrencilerinin Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar Olup Olmama Durumuna Göre Dağılımı

Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar	n	%
Var	205	30,6
Yok	464	69,4
Toplam	669	100

Tablo 8'e göre öğrencilerin %30,6'sının odasında internete bağlı bilgisayar bulunmakta %69,4'ünün odasında ise internete bağlı bilgisayar bulunmamaktadır.

Tablo 9. Lise Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarına Göre Dağılımı

Anne-Baba Tutumu	n	%
Demokratik	428	64,0
Otoriter	210	31,4
İlgisiz	31	4,6
Toplam	669	100,0

Tablo 9'a göre öğrencilerin anne-baba tutumları; %64'ünün demokratik, %31,4'ünün otoriter ve %4,6'sının ise ilgisizdir.

2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın alt problemlerine ilişkin bulgular sırasıyla verilmiştir.

2.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK YAPMA VE SİBER ZORBALIĞA MARUZ KALMA DURUMLARI NE DÜZEYDEDİR?

Tablo 10. Siber Zorbalık Ölçeğinin Maddelerinin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları

Maddeler	Ben Yaptım										\bar{X}
	Asla		Nadiren		Bazen		Sık Sık		Daima		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
1. İnternette söylenti çıkarma	608	90,9	34	5,1	14	2,1	8	1,2	5	0,7	1,16
2. İnternette rahatsız edici lakap takma	570	85,2	52	7,8	25	3,7	6	0,9	16	2,4	1,28
3. İnternette hakaret edici semboller kullanma	550	82,2	59	8,8	27	4,0	14	2,1	19	2,8	1,35
4. İnternette dalga geçme	494	73,8	79	11,8	50	7,5	16	2,4	30	4,5	1,52
5. İnternette paylaşılan bilgilerle alay etme	529	79,1	71	10,6	30	4,5	16	2,4	23	3,4	1,41
6. İnternet sitelerindeki haberlerle ilgili çirkin cevaplar yazma	597	89,2	35	5,2	19	2,8	9	1,3	9	1,3	1,20
7. İnternette küçük düşürücü ifadeler kullanma	582	87	48	7,2	16	2,4	9	1,3	14	2,1	1,24
8. İnternette başkasının kimliğini kullanma	590	88,2	31	4,6	22	3,2	8	1,2	18	2,7	1,26

Tablo 10. Siber Zorbalık Ölçeğinin Maddelerinin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları

9. İnternette kimliğini gizleme	499	74,6	53	7,9	49	7,3	20	3,0	48	7,2	1,60
10. İnternette başkalarının sayfalarına izinsiz girme	555	83	42	6,3	30	4,5	13	1,9	29	4,3	1,38
11. İnternette şifre kırma (hacklemek)	557	83,3	30	4,5	42	6,3	19	2,8	21	3,1	1,38
12. İnternette virüslü dosya/programı gönderme	624	93,3	18	2,7	13	1,9	7	1	7	1	1,14
13. İnternette izinsiz videolar gösterme	637	95,2	8	1,2	11	1,6	4	0,6	9	1,3	1,12
14. İnternette izinsiz fotoğraf yayınlama	624	93,3	18	2,7	10	1,5	7	1	10	1,5	1,15
15. İnternetteki fotoğrafları rencide edecek şekilde yeniden düzenleme	625	93,4	17	2,5	9	1,3	6	0,9	12	1,8	1,15
16. İnternette cinsel konularda konuşmaya zorlama	640	95,7	11	1,6	3	0,4	3	0,4	12	1,8	1,11
17. İnternette sohbet ederken cinsel içerikli semboller kullanma	634	94,8	20	3,0	5	0,7	2	0,3	8	1,2	1,10
18. İnternette cinsel içerikli görüntüler paylaşma	647	96,7	6	0,9	7	1	1	0,1	8	1,2	1,08
19. İnternette küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderme	540	80,7	65	9,7	34	5,1	11	1,6	19	2,8	1,36
20. İnterneti karalama aracı olarak kullanma	631	94,3	21	3,1	9	1,3	4	0,6	4	0,6	1,10
21. İnterneti çıkarları doğrultusunda propaganda aracı olarak kullanma	626	93,6	21	3,1	13	1,9	1	0,1	8	1,2	1,12
22. İnterneti dolandırıcılık amaçlı kullanma	650	97,2	9	1,3	1	0,1	3	0,4	6	0,9	1,07
TOPLAM											27,27

Tablo 10’da siber zorbalık ölçeğindeki maddelerin ortalamaları, frekans ve yüzdeleri verilmiştir. Buna göre en yüksek ortalamaya sahip ölçek maddesi 9. madde olan “İnternette kimliğini gizleme” ifadesidir. Buna göre, siber zorba davranışlarda bulunan öğrenciler kimliklerini gizlediklerini ifade etmişlerdir. En düşük ortalamaya sahip madde ise 22. madde olan “İnterneti dolandırıcılık amaçlı kullanma” ifadesidir. Buna göre öğrencilerin küçük bir kısmı İnterneti dolandırıcılık amaçlı kullandıkları söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin siber zorbalık puanlarının genel ortalaması 27.27’dir. Bu bulguya göre öğrencilerin genel olarak siber zorba olma durumlarının düşük olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada siber zorbalık ölçeği için grup aralık kat sayı bulunmuştur. Grup aralık kat sayı değeri; ölçme sonuçları dizisindeki en büyük değer ile en küçük değer arasındaki farkın belirlenerek grup sayısına bölünmesiyle elde edilir (Kan, akt. Hacıömeroğlu ve Taşkın, 2012). Siber zorbalık ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 110, en düşük puan ise 22'dir. Aralık kat sayı değeri $(110-22)/3=29,3$ olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma düzeyleri için: 22-51 puan, düşük düzey siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma; 52-81 puan, orta düzey siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma ve 81-110 puan, yüksek düzey siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma eğilimini belirtmektedir. Bu aralıklar dikkate alınarak aşağıda Tablo 11'de öğrencilerin siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma düzeyleri verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyleri

Siber Zorbalık Düzeyi	n	%
Düşük Düzey Siber Zorbalık İçeren Davranışlarda Bulunma	642	95,96
Orta Düzey Siber Zorbalık İçeren Davranışlarda Bulunma	23	3,43
Yüksek Düzey Siber Zorbalık İçeren Davranışlarda Bulunma	4	0,59

Tablo 11'e göre öğrencilerin %95,96'sının düşük düzeyde siber zorbalık içeren davranışlarda bulunduğu, %3,43'ünün orta düzeyde siber zorbalık içeren davranışları bulunduğu ve %0,59'unun ise yüksek düzeyde siber zorbalık içeren davranışları bulunduğu görülmüştür. Ayrıca orta ve yüksek düzeyde siber zorbalık içeren davranışlarda bulunan öğrencilerin yaklaşık %50'si aynı zamanda orta ve yüksek düzeyde siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Öğrencilerin %46'sının ise hiç siber zorbalık içeren davranışlar sergilemediği görülmüştür. Buna göre öğrencilerin büyük bir kısmının siber zorbalık içeren davranışlarda bulunma eğiliminin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 12. Siber Mağduriyet Ölçeğinin Maddelerinin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları

Maddeler	Bana Yapıldı										\bar{X}
	Asla		Nadiren		Bazen		Sık Sık		Daima		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
1. İnternette söylenti çıkarma	530	79,2	71	10,6	43	6,4	12	1,8	13	1,9	1,37
2. İnternette rahatsız edici lakap takma	547	81,8	68	10,2	29	4,3	11	1,6	14	2,1	1,32
3. İnternette hakaret edici semboller kullanma	522	78	85	12,7	39	5,8	10	1,5	13	1,9	1,37
4. İnternette dalga geçme	513	76,7	70	10,5	51	7,6	11	1,6	24	3,6	1,45
5. İnternette paylaşılan bilgilerle alay etme	532	79,5	79	11,8	27	4	11	1,6	20	3	1,37
6. İnternet sitelerindeki haberlerle ilgili çirkin cevaplar yazma	576	86,1	44	6,6	24	3,6	10	1,5	15	2,2	1,27
7. İnternette küçük düşürücü ifadeler kullanma	571	85,4	57	8,5	20	3	11	1,6	10	1,5	1,25
8. İnternette başkasının kimliğini kullanma	561	83,9	43	6,4	32	4,8	17	2,5	16	2,4	1,33
9. İnternette kimliğini gizleme	503	75,2	53	7,9	50	7,5	23	3,4	40	6	1,57
10. İnternette başkalarının sayfalarına izinsiz girme	532	79,5	58	8,7	40	6	14	2,1	25	3,7	1,42
11. İnternette şifre kırma (hacklemek)	524	78,3	68	10,2	46	6,9	13	1,9	18	2,7	1,41
12. İnternette virüslü dosya/programı gönderme	551	82,4	54	8,1	30	4,5	12	1,8	22	3,3	1,36
13. İnternette izinsiz videolar gösterme	580	86,7	42	6,3	28	4,2	7	1	12	1,8	1,25
14. İnternette izinsiz fotoğraf yayınlama	559	83,6	60	9	24	3,6	15	2,2	11	1,6	1,29
15. İnternetteki fotoğrafları rencide edecek şekilde yeniden düzenleme	612	91,5	26	3,9	11	1,6	10	1,5	10	1,5	1,18
16. İnternette cinsel konularda konuşmaya zorlama	594	88,8	31	4,6	22	3,3	7	1	15	2,2	1,23
17. İnternette sohbet ederken cinsel içerikli semboller kullanma	598	89,4	40	6	15	2,2	4	0,6	12	1,8	1,19
18. İnternette cinsel içerikli görüntüler paylaşma	582	87	35	5,2	27	4	8	1,2	17	2,5	1,27
19. İnternette küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderme	481	71,9	78	11,7	58	8,7	22	3,3	30	4,5	1,57
20. İnterneti karalama aracı olarak kullanma	587	87,7	40	6	22	3,3	9	1,3	11	1,6	1,23
21. İnterneti çıkarları doğrultusunda propaganda aracı olarak kullanma	584	87,3	39	5,8	26	3,9	11	1,6	9	1,3	1,24
22. İnterneti dolandırıcılık amaçlı kullanma	594	88,8	27	4	21	3,1	12	1,8	15	2,2	1,25
TOPLAM											29,18

Tablo 12’de siber mağduriyet ölçeğindeki maddelerin ortalamaları, frekans ve yüzdeleri verilmiştir. Buna göre en yüksek ortalamaya sahip ölçek maddesi 9. madde olan “İnternette kimliğini gizleme” ve 19. madde olan “İnternette küfür/hakaret içerikli mesajlar gönderme” ifadesidir. Buna göre öğrencilerin büyük bir kısmının internette kimliğini gizleyen kişilerle karşılaştığı ve internet ortamında küfür/hakaret içeren mesajlar aldığı anlaşılmaktadır. En düşük ortalamaya sahip madde ise 18. madde olan “İnternetteki fotoğrafları rencide edecek şekilde yeniden düzenleme” ifadesidir. Buna göre sanal ortamda öğrencilerin fotoğrafları kullanılarak daha az rencide edildikleri söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının genel ortalaması 29.18’dir. Bu bulguya göre öğrencilerin genel olarak siber mağdur olma durumlarının düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Öğrencilerin Siber Mağduriyet Düzeyleri

Siber Mağduriyet Düzeyi	n	%
Düşük Düzey Siber Mağduriyet	627	93,72
Orta Düzey Siber Mağduriyet	37	5,53
Yüksek Düzey Siber Mağduriyet	5	0,74

Tablo 13’e göre öğrencilerin %93,72’sinin düşük düzeyde siber zorbalığa maruz kaldığı, %5,53’ünün orta düzeyde siber zorbalığa maruz kaldığı ve %0,74’ünün ise yüksek düzeyde siber zorbalığa maruz kaldığı söylenebilir. Ayrıca orta ve yüksek düzeyde siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin yaklaşık %36’sının aynı zamanda orta ve yüksek düzeyde siber zorbaca davranışlarda bulunmuştur. Öğrencilerin %42,3’ünün ise hiç siber zorbaca davranışlarla karşılaşmadığı görülmüştür. Buna göre öğrencilerin küçük bir kısmının siber mağduriyet yaşadığı söylenebilir.

2.2. ÖĞRENCİLERİN CİNSİYETLERİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında cinsiyet açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Cinsiyete Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Z Değeri	p
Siber Zorbalık	Kız	461	305,30	-6,233	0,00
	Erkek	208	400,82		
Siber Mağduriyet	Kız	461	314,65	-4,219	0,00
	Erkek	208	380,10		

Tablo 14'e göre kız ve erkek öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Kız öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 305,30 iken erkek öğrencilerin sıra ortalaması 400,82'dir. Bu nedenle erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; kız öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 314,65 iken erkek öğrencilerin sıra ortalaması 380,10'dur. Bu nedenle erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.3. ÖĞRENCİLERİN OKUL TÜRÜNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLILIĞI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında okul türü açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Okul Türüne Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Okul Türü	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi	Fark
Siber Zorbalık	1(İmam Hatip)	150	329,19	35,2	3	0,00	1-3 2-3 3-4
	2(Kız meslek)	137	290,79				
	3(Sağlık Meslek)	150	409,56				
	4(Anadolu)	232	316,66				

Tablo 15. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Okul Türüne Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

Siber Mağduriyet	1(İmam hatip)	150	327,43	39,667	3	0,00	1-3 2-3
	2(Kız meslek)	137	282,26				
	3(Sağlık Meslek)	150	413,65				
	4(Anadolu)	232	320,19				

Tablo 15'e baktığımızda öğrencilerin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p < .05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 16'da öğrencilerin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 16. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Okul Türü	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1(İmam Hatip)	150	133,78	-3,453	0,001
	3(Sağlık Meslek)	150	167,22		
	2(Kız Meslek)	137	115,96	-5,671	0,000
	3(Sağlık Meslek)	150	169,61		
	3(Sağlık Meslek)	150	223,72	-4,772	0,000
	4(Anadolu)	232	170,67		
Siber Mağduriyet	1(İmam hatip)	150	132,66	-3,649	0,000
	3(Sağlık Meslek)	150	168,34		
	2(Kız Meslek)	137	113,65	-6,080	0,000
	3(Sağlık Meslek)	150	171,72		
	2(Kız Meslek)	137	171,52	-1,974	0,048
	4(Anadolu)	232	192,96		
	3(Sağlık Meslek)	150	224,59	-4,830	0,000
	4(Anadolu)	232	170,11		

Tablo 16'ya göre İmam Hatip-Sağlık Meslek, Kız Meslek-Sağlık Meslek ve Sağlık Meslek-Anadolu Lisesi öğrencilerinin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=167,22$) öğrencilerinin İmam Hatip Lisesi ($\bar{X}=133,78$) öğrencilerine göre, Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=169,61$) öğrencilerinin Kız Meslek Lisesi ($\bar{X}=115,96$) öğrencilerine göre ve Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=223,72$) öğrencilerinin Anadolu Lisesi ($\bar{X}=170,67$) öğrencilerine göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Tablo 16'ya göre İmam Hatip-Sağlık Meslek, Kız Meslek-Sağlık Meslek, Kız Meslek-Anadolu ve Sağlık Meslek-Anadolu Lisesi öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=168,34$) öğrencilerinin İmam Hatip Lisesi ($\bar{X}=132,66$) öğrencilerine göre, Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=171,72$) öğrencilerinin Kız Meslek Lisesi ($\bar{X}=113,65$) öğrencilerine göre, Anadolu Lisesi ($\bar{X}=192,96$) öğrencilerinin Kız Meslek Lisesi ($\bar{X}=171,52$) öğrencilerine göre ve Sağlık Meslek Lisesi ($\bar{X}=224,59$) öğrencilerinin Anadolu Lisesi ($\bar{X}=170,11$) öğrencilerine göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.4. ÖĞRENCİLERİN SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLILIK BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında sınıf düzeyi açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Sınıf Düzeyine Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Sınıf Düzeyi	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p
Siber Zorbalık	9. Sınıf	170	322,55	5,112	3	0,164
	10. Sınıf	168	316,26			
	11. Sınıf	169	347,98			
	12. Sınıf	162	353,96			

Siber Mağduriyet	9. Sınıf	170	319,74	5,648	3	0,130
	10. Sınıf	168	329,72			
	11. Sınıf	169	327,36			
	12. Sınıf	162	364,47			

Tablo 17'ye baktığımızda öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>.05$). Öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamalarına bakıldığında en yüksek sıra ortalaması 12. sınıf öğrencilerine aitken en düşük sıra ortalaması 10. sınıf öğrencilerine aittir.

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamalarına bakıldığında ise en yüksek sıra ortalaması 12. sınıf öğrencilerine aitken en düşük sıra ortalaması 9. sınıf öğrencilerine aittir.

2.5. ÖĞRENCİLERİN ANNE EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anne eğitim durumu açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alunan Puanların Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Anne Eğitim Durumu	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Fark
Siber Zorbalık	1(İlköğretim)	582	325,02	21,120	3	0,000	1-2 1-3 2-3
	2(Lise)	75	380,36				
	3(Lisans)	9	556,67				
	4(Y.Lisans)	3	472,00				

Siber Mağduriyet	1(İlköğretim)	582	328,14	10,086	3	0,018	1-3
	2(Lise)	75	365,11				
	3(Lisans)	9	487,39				
	4(Y.Lisans)	3	455,50				

Tablo 18'e baktığımızda öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 19'da öğrencilerin anne eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 19. Anne Eğitim Durumuna Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1(İlköğretim)	582	322,74	-2,486	0,013
	2(Lise)	75	377,55		
	1(İlköğretim)	582	292,91	-3,753	0,000
	3(Lisans)	9	496,00		
	2(Lise)	75	39,87		
		3(Lisans)	9	64,44	-2,899
Siber Mağduriyet	1(İlköğretim)	582	293,83	-2,596	0,009
	3(Lisans)	9	436,56		

Tablo 19'a göre öğrencilerin anne eğitim durumu; ilköğretim mezunu olanlar ile lise mezunu olanların, ilköğretim mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların ve lise mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin anne eğitim durumu; lise mezunu olanların ($\bar{X}=377,55$) ilköğretim mezunu olanlara ($\bar{X}=322,74$) göre, lisans mezunu olanların ($\bar{X}=496,00$) ilköğretim mezunu olanlara göre ($\bar{X}=292,91$) ve lisans mezunu olanların ($\bar{X}=64,44$) lise mezunu olanlara göre ($\bar{X}=39,87$) daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Tablo 19'a göre öğrencilerin anne eğitim durumu; ilköğretim mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin anne eğitim durumu; lisans mezunu olanların ($\bar{X}=436,56$) ilköğretim mezunu olanlara ($\bar{X}=293,83$) göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.6. ÖĞRENCİLERİN BABA EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLILIK BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında baba eğitim durumu açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Baba Eğitim Durumu	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Fark
Siber Zorbalık	1(İlköğretim)	428	310,67	26,713	3	0,000	1-2
	2(Lise)	206	366,71				1-3
	3(Lisans)	24	456,06				1-4
	4(Y.Lisans)	11	423,77				2-3

Siber Mağduriyet	1(İlköğretim)	428	320,00	11,150	3	0,011	1-2 1-3
	2(Lise)	206	353,42				
	3(Lisans)	24	426,77				
	4(Y.Lisans)	11	373,45				

Tablo 20'ye baktığımızda öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 21'de öğrencilerin baba eğitim durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 21. Baba Eğitim Durumuna Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1(İlköğretim)	428	300,35	-3,599	0,000
	2(Lise)	206	353,14		
	1(İlköğretim)	428	221,26	-3,845	0,000
	3(Lisans)	24	320,00		
	1(İlköğretim)	428	218,06	-2,139	0,032
	4(Y.Lisans)	11	295,45		
	2(Lise)	206	112,41	-2,125	0,034
	3(Lisans)	24	142,02		
Siber Mağduriyet	1(İlköğretim)	428	307,21	-2,127	0,033
	2(Lise)	206	338,87		
	1(İlköğretim)	428	222,69	-2,744	0,006
	3(Lisans)	24	294,38		

Tablo 21'e göre öğrencilerin baba eğitim durumu; ilköğretim mezunu olanlar ile lise mezunu olanların, ilköğretim mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların, ilköğretim mezunu olanlar ile yüksek lisans mezunu olanların ve lise mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin anne eğitim durumu; lise mezunu olanların ($\bar{X}=353,14$) ilköğretim mezunu olanlara ($\bar{X}=300,35$) göre, lisans mezunu olanların ($\bar{X}=320,00$) ilköğretim mezunu olanlara göre ($\bar{X}=221,26$), yüksek lisans mezunu olanların ($\bar{X}=295,45$) ilköğretim mezunu olanlara göre ($\bar{X}=218,06$) ve lisans mezunu olanların ($\bar{X}=142,02$) lise mezunu olanlara göre ($\bar{X}=112,41$) daha fazla siber zorba davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Tablo 21'e göre öğrencilerin baba eğitim durumu; ilköğretim mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların ve ilköğretim mezunu olanlar ile lisans mezunu olanların siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin baba eğitim durumu; lise mezunu olanların ($\bar{X}=338,87$) ilköğretim mezunu olanlara ($\bar{X}=307,21$) göre ve lisans mezunu olanların ($\bar{X}=294,38$) ilköğretim mezunu olanlara ($\bar{X}=222,69$) göre daha fazla siber zorba davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.7. ÖĞRENCİLERİN ALGILANAN SOSYO-EKONOMİK DURUMUNA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında algılanan sosyo-ekonomik durum açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Algılanan Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Sosyo-Ekonomik Durum(TL)	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Fark
Siber Zorbalık	1(0-1000)	295	296,23	28,177	3	0,000	1-2 1-3 1-4
	2(1001-2000)	208	347,65				
	3(2001-3000)	119	384,85				
	4(3000 ve üzeri)	47	396,17				
Siber Mağduriyet	1(0-1000)	295	304,06	17,313	3	0,001	1-2 1-3 1-4
	2(1001-2000)	208	345,48				
	3(2001-3000)	119	375,27				
	4(3000 ve üzeri)	47	380,87				

Tablo 22'ye baktığımızda öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumlarına göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p<.05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 23'de öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumlarına göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 23. Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Sosyo-Ekonomik Durum(TL)	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1(0-1000)	295	236,08	-3,125	0,002
	2(1001-2000)	208	274,57		
	1(0-1000)	295	191,68	-4,509	0,000
	3(2001-3000)	119	246,71		
	1(0-1000)	295	164,46	-3,552	0,000
	4(3000 ve üzeri)	47	215,68		
Siber Mağduriyet	1(0-1000)	295	239,46	-2,429	0,015
	2(1001-2000)	208	269,78		
	1(0-1000)	295	194,58	-3,619	0,000
	3(2001-3000)	119	239,53		
	1(0-1000)	295	166,02	-2,714	0,007
	4(3000 ve üzeri)	47	205,93		

Tablo 23'e göre öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumları; 0-1000TL olanlar ile 1001-2000TL olanların, 0-1000TL olanlar ile 2001-3000TL olanların ve 0-1000TL olanlar ile 3000TL ve üzeri olanların siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumları 1001-2000TL olanların ($\bar{X}=274,57$) 0-1000TL olanlara ($\bar{X}=236,08$) göre, 2001-3000TL ($\bar{X}=246,71$) olanların 0-1000TL olanlara ($\bar{X}=191,68$) göre ve 3000TL ve üzeri olanların ($\bar{X}=215,68$) da 0-1000TL ($\bar{X}=164,46$) olanlara göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik durumları 1001-2000TL olanların ($\bar{X}=269,78$) 0-1000TL olanlara ($\bar{X}=239,46$) göre, 2001-3000TL ($\bar{X}=239,53$) olanların 0-1000TL olanlara ($\bar{X}=194,58$)

göre ve 3000TL ve üzeri olanların (\bar{X} =205,93) da 0-1000TL (\bar{X} =166,02) olanlara göre daha fazla siber zorba davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.8. ÖĞRENCİLERİN ANNE-BABA DURUMUNA (BİRLİKTE-AYRI-ÜVEY) GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLİ BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anne-baba durumları (birlikte-ayrı-üvey) açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Anne-Baba Durumlarına (birlikte-ayrı-üvey) Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Anne-Baba Durumu	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p
Siber Zorbalık	Birlikte	634	331,89	4,765	2	0,092
	Ayrı	32	402,13			
	Üvey	3	277,17			
Siber Mağduriyet	Birlikte	634	332,10	3,152	2	0,207
	Ayrı	32	383,25			
	Üvey	3	433,17			

Tablo 24'e baktığımızda öğrencilerin anne-baba durumlarına (birlikte-ayrı-üvey) göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ($p>.05$). Öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamalarına bakıldığında en yüksek sıra ortalaması anne-babası ayrı olan öğrencilere aitken en düşük sıra ortalaması ise anne veya babası üvey olan öğrencilere aittir.

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamalarına bakıldığında ise en yüksek sıra ortalaması anne veya babası üvey olan öğrencilere aitken en düşük sıra ortalaması anne ve babası birlikte olan öğrencilere aittir.

2.9. ÖĞRENCİLERİN GÜNLÜK İNTERNET KULLANIM SÜRESİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLI BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında günlük internet kullanım süresi açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Günlük İnternet Kullanımı	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Fark
Siber Zorbalık	1(0-2 Saat)	455	304,11	50,496	3	0,000	1-2 1-3 1-4 2-4
	2(3-4 Saat)	140	372,19				
	3(5-6 Saat)	39	467,28				
	4(7 Saat ve üzeri)	35	440,44				
Siber Mağduriyet	1(0-2 Saat)	455	304,75	45,131	3	0,000	1-2 1-3 1-4 2-4
	2(3-4 Saat)	140	374,63				
	3(5-6 Saat)	39	456,22				
	4(7 Saat ve üzeri)	35	434,66				

Tablo 25’e baktığımızda öğrencilerin günlük internet kullanım sürelerine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 26’da öğrencilerin günlük internet kullanım sürelerine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 26. Öğrencilerin Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Günlük İnternet Kullanımı	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1 (0-2 Saat)	455	283,55	-3,931	0,000
	2 (3-4 Saat)	140	344,95		
	1 (0-2 Saat)	455	237,87	-5,461	0,000
	3 (5-6 Saat)	39	359,85		
	1 (0-2 Saat)	455	238,68	-4,123	0,000
	4 (7 Saat ve üzeri)	35	334,14		
	2 (3-4 Saat)	140	83,86	-2,222	0,026
	4 (7 Saat ve üzeri)	35	104,57		
Siber Mağduriyet	1 (0-2 Saat)	455	283,23	-3,969	0,000
	2 (3-4 Saat)	140	345,99		
	1 (0-2 Saat)	455	238,72	-4,928	0,000
	3 (5-6 Saat)	39	349,96		
	1 (0-2 Saat)	455	238,80	-3,999	0,000
	4 (7 Saat ve üzeri)	35	332,59		
	2 (3-4 Saat)	140	84,99	-2,478	0,013
	4 (7 Saat ve üzeri)	39	107,97		

Tablo 26’ya göre öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri; 0-2 saat olanlar ile 3-4 saat olanların, 0-2 saat olanlar ile 5-6 saat olanların, 0-2 saat olanlar ile 7 saat ve üzeri olanların, 2-3 saat olanlar ile 7 saat ve üzeri olanların siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır.

($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri; 3-4 saat olanların ($\bar{X}=344,95$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=283,55$) göre; 5-6 saat olanların ($\bar{X}=359,85$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=237,87$) göre; 7 saat ve üzeri olanların ($\bar{X}=334,14$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=238,68$) göre ve 7 saat ve üzeri olanların ($\bar{X}=104,57$) 3-4 saat olanlara ($\bar{X}=83,86$) göre daha fazla siber zorba davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri; 3-4 saat olanların ($\bar{X}=345,99$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=283,23$) göre; 5-6 saat olanların ($\bar{X}=349,96$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=238,72$) göre; 7 saat ve üzeri olanların ($\bar{X}=332,59$), 0-2 saat olanlara ($\bar{X}=238,80$) göre ve 7 saat ve üzeri olanların ($\bar{X}=107,97$) 3-4 saat olanlara ($\bar{X}=84,99$) göre daha fazla siber zorba davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.10. ÖĞRENCİLERİN İNTERNET KULLANIMLARININ EBEVEYN TARAFINDAN KONTROL EDİLİP EDİLMEMESİNE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLİ BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında internet kullanımının ebeveyn tarafından kontrol edilip edilmeme durumu açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanların İnternet Kullanımlarının Ebeveyn Tarafından Kontrol Edilip Edilmeme Değişkenine Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi

	İnternet Kullanımının Kontrol Durumu	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	Kontrol Ediliyor	398	318,68	-2,788	0,005
	Kontrol Edilmiyor	271	358,96		
Siber Mağduriyet	Kontrol Ediliyor	398	317,29	-2,989	0,003
	Kontrol Edilmiyor	271	361,01		

Tablo 27'ye göre internet kullanımı ebeveynleri tarafından kontrol edilen ve edilmeyen öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). İnternet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilen öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 318,68 iken; kontrol edilmeyen öğrencilerin sıra ortalaması 358,96'dır. Bu nedenle internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin, kontrol edilen öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilen öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 317,29 iken; internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin sıra ortalaması 361,01'dir. Bu sonuca göre; internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin, kontrol edilen öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.11. ÖĞRENCİLERİN ODASINDA İNTERNETE BAĞLI BİLGİSAYAR OLUP OLMAMASINA GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLİ BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında odasında internete bağlı bilgisayar olup olmaması durumuna göre anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanların Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar Olup Olmaması Değişkenine Göre Farklılığını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Odasında İnternete Bağlı Bilgisayar	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	Var	205	373,79	-3,635	0,000
	Yok	464	317,86		

Siber Mağduriyet	Var	205	357,97	-2,126	0,033
	Yok	464	324,85		

Tablo 28'e göre odasında internete bağlı bilgisayar olan ve olmayan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Odasında internete bağlı bilgisayarı bulunan öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 373,79; odasında internete bağlı bilgisayarı bulunmayan öğrencilerin sıra ortalaması ise 317,86'dır. Bu nedenle odasında internete bağlı bilgisayarı bulunan öğrencilerin, odasında internete bağlı bilgisayarı bulunmayan öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; odasında internete bağlı bilgisayarı bulunan öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 357,97; odasında internete bağlı bilgisayarı bulunmayan öğrencilerin sıra ortalaması ise 324,85'tir. Bu sonuca göre; odasında internete bağlı bilgisayarı bulunan öğrencilerin, odasında internete bağlı bilgisayarı bulunmayan öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.12. ÖĞRENCİLERİN ANNE-BABA TUTUMUNA (DEMOKRATİK-OTORİTER-İLGİSİZ) GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET PUANLARI ARASINDA ANLAMLİ BİR FARKLILIK VAR MIDIR?

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anne-baba tutumu (demokratik-otoriter-ilgisiz) açısından anlamlı farklılığın olup olmadığını tespit etmek için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Alınan Puanların Anne-Baba Tutumuna (demokratik-otoriter-İlgisiz) Göre Farklılığını Gösteren Kruskal Wallis H Testi

	Anne-Baba Tutumu	n	Ortalama Sırası (Mean Ranks)	Ki Kare (Chi-Square)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Fark
Siber Zorbalık	1(Demokratik)	428	311,41	20,457	2	0,000*	1-2
	2(Otoriter)	210	372,78				1-3
	3(İlgisiz)	31	404,71				
Siber Mağduriyet	1(Demokratik)	428	317,03	12,233	2	0,002	1-2
	2(Otoriter)	210	362,05				1-3
	3(İlgisiz)	31	399,79				

Tablo 29'a baktığımızda öğrencilerin anne-baba tutumuna (demokratik-otoriter-İlgisiz) göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Anlamlı farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını tespit etmek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U Testi uygulanarak farkın kaynağı incelenmiştir.

Aşağıda Tablo 30'da öğrencilerin anne-baba tutumlarına (demokratik-otoriter-İlgisiz) göre siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 30. Öğrencilerin Anne-Baba Tutumlarına (demokratik-otoriter-ilgisiz) Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Anlamlı Farklılığın Kaynağını Gösteren Mann Whitney U Testi

	Anne-Baba Tutumu	n	Sıra Ortalaması	Z	p
Siber Zorbalık	1 (Demokratik)	428	300,13	-4,003	0,000
	2 (Otoriter)	210	358,99		
	1 (Demokratik)	428	225,79	-2,716	0,007
	3 (İlgisiz)	31	288,16		
Siber Mağduriyet	1 (Demokratik)	428	305,27	-2,902	0,004
	2 (Otoriter)	210	348,50		
	1 (Demokratik)	428	226,26	-2,367	0,018
	3 (İlgisiz)	31	281,61		

Tablo 30'a göre öğrencilerin anne-baba tutumları; demokratik olanlar ile otoriter olanların ve demokratik olanlar ile ilgisiz olanların siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. ($p < .05$). Sıra ortalamalarına baktığımızda ise; öğrencilerin anne-baba tutumları otoriter olanların ($\bar{X}=358,99$) demokratik olanlara ($\bar{X}=300,13$) göre ve ilgisiz olanların ($\bar{X}=288,16$) demokratik olanlara ($\bar{X}=225,79$) göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu söylenebilir.

Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise; öğrencilerin anne-baba tutumları otoriter olanların ($\bar{X}=348,50$) demokratik olanlara ($\bar{X}=305,27$) göre ve ilgisiz olanların ($\bar{X}=281,61$) demokratik olanlara ($\bar{X}=226,26$) göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

2.13. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ VE ÖLÇEK ALT BOYUTLARINDAN (STRES FAKTÖRLERİNİN AZLIĞI, UYUMA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE TELAFİ EDİCİ YAŞANTILAR, SOSYAL DESTEK) ALDIKLARI PUANLAR ARASINDA ANLAMLİ BİR İLİŞKİ VAR MIDIR?

Tablo 31'de öğrencilerin siber zorbalık puanları ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeği ve ölçek alt boyutlarından (stres faktörlerinin azlığı, uyuma yönelik

değerlendirme ve telafi edici yaşantılar, sosyal destek) aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını incelemek için yapılan Spearman Sıra Korelasyon analizleri verilmiştir.

Tablo 31. Öğrencilerin Siber Zorbalık Puanları ile Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği ve Ölçek Alt Boyutlarından (Stres Faktörlerinin Azlığı, Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar, Sosyal Destek) Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Gösteren Spearman Sıra Korelasyon Analizi

Boyutlar	Siber Zorbalık Toplam	Ailedeki Koruyucu Etkenler Toplam	Stres Faktörlerinin Azlığı	Uyuma Yönelik Değerlendirme Ve Telafi Edici Yaşantılar	Sosyal Destek
Siber Zorbalık Toplam	-				
Ailedeki Koruyucu Etkenler Toplam	p= ,076 r= -,069	-			
Stres Faktörlerinin Azlığı	p= ,005* r= -,109	p= ,00 r= ,612	-		
Uyuma Yönelik Değerlendirme Ve Telafi Edici Yaşantılar	p= ,015 r= -,094	p= ,00 r= ,828	p= ,00 r= ,419	-	
Sosyal Destek	p= ,154 r= ,055	p= ,00 r= ,772	p= ,00 r= ,267	p= ,00 r= ,397	-

*p<.01

Tablo 31'e göre öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ilişki bulunamamıştır (p>.01).

Öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile stres faktörlerinin azlığı alt boyutundan aldıkları puanlar arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -.109$; $p < .01$). Büyüköztürk (2014)'e göre korelasyon katsayısının 1,00 olması mükemmel pozitif ilişkiyi; -1,00 olması mükemmel negatif bir ilişkiyi ve 0,00 olması ise ilişki olmadığını göstermektedir. Korelasyon sayısının mutlak değeri, 0,70-1,00 arasında olması yüksek düzeyde ilişkiyi, 0,70-0,30 olması orta düzey ilişkiyi ve 0,30-0,00 olması ise düşük düzey ilişkiyi göstermektedir. Buna göre ailedeki stres faktörü düşük olan öğrencilerin daha az siber zorba davranışlar sergilediği söylenebilir.

Öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar alt boyutundan aldıkları puanlar arasında ilişki bulunamamıştır ($p > .01$).

Öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile sosyal destek alt boyutundan aldıkları puanlar arasında ilişki bulunamamıştır ($p > .01$).

2.14. ÖĞRENCİLERİN SİBER MAĞDURİYET PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİ VE ÖLÇEK ALT BOYUTLARINDAN (STRES FAKTÖRLERİNİN AZLIĞI, UYUMA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE TELAFİ EDİCİ YAŞANTILAR, SOSYAL DESTEK) ALDIKLARI PUANLAR ARASINDA ANLAMLILIK BİR İLİŞKİ VAR MIDIR?

Tablo 32'de öğrencilerin siber mağduriyet puanları ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeği ve ölçek alt boyutlarından (stres faktörlerinin azlığı, uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar, sosyal destek) aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını incelemek için yapılan Spearman Sıra Korelasyon analizleri verilmiştir.

Tablo 32. Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanları ile Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği ve Ölçek Alt Boyutlarından (Stres Faktörlerinin Azlığı, Uyuma Yönelik Değerlendirme ve Telafi Edici Yaşantılar, Sosyal Destek) Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Gösteren Spearman Sıra Korelasyon Analizi

Boyutlar	Siber Mağduriyet Toplam	Ailedeki Koruyucu Etkenler Toplam	Stres Faktörlerinin Azlığı	Uyuma Yönelik Değerlendirme Ve Telafi Edici Yaşantılar	Sosyal Destek
Siber Mağduriyet Toplam	-				
Ailedeki Koruyucu Etkenler Toplam	p= ,006* r= -,107	-			
Stres Faktörlerinin Azlığı	p= ,00* r= -,159	p= ,00 r= ,612	-		
Uyuma Yönelik Değerlendirme Ve Telafi Edici Yaşantılar	p= ,00* r= -,155	p= ,00 r= ,828	p= ,00 r= ,419	-	
Sosyal Destek	p= ,054 r= ,163	p= ,00 r= ,772	p= ,00 r= ,267	p= ,00 r= ,397	-

*p<.01

Tablo 32'ye göre öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r= -,107; p<.01). Buna göre ailedeki

koruyucu etkenleri yüksek düzeyde algılayan öğrencilerin siber zorbaca davranışlara daha az maruz kaldığı söylenebilir.

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile stres faktörlerinin azlığı alt boyutundan aldıkları puanlar arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -.159$; $p < .01$). Buna göre ailedeki stres faktörü düşük olan öğrencilerin daha az siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar alt boyutundan aldıkları puanlar arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -.155$; $p < .01$). Buna göre olumsuz bir durumla karşılaştığında uyuma yönelik davranışları ve telafi edici yaşantıları yüksek olan öğrencilerin daha az siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile sosyal destek alt boyutundan aldıkları puanlar arasında ilişki bulunamamıştır ($p > .01$).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin siber zorbalık/mağduriyet düzeyleri ile ailedeki koruyucu etkenler arasındaki ilişki ve siber zorbalık/mağduriyet düzeylerinin bazı değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı alana ait yazın çerçevesinde tartışılmış ve yorumlanmıştır.

1.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET DÜZEYLERİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulguları, öğrencilerin %95,96'sının düşük düzeyde siber zorbalık içeren davranışlarda bulunduğunu ortaya koymuştur. Örnekleme katılanların %3,43'ü, orta düzeyde siber zorbalık içeren; %0,59'u ise yüksek düzeyde siber zorbalık içeren davranışlar sergilemektedir. Orta ve yüksek düzey siber zorbalık davranışlarında bulunan öğrencilerin yaklaşık yarısı aynı zamanda orta ve yüksek düzeyde siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %46'sının ise hiç siber zorbaca davranışlar sergilemediği görülmüştür. Öğrencilerin siber zorbalık puanlarının genel ortalaması ise 27,27'dir. Öğrencilerin siber mağduriyet durumlarına bakıldığında, %93,72'sinin düşük düzeyde, %5,53'ünün orta düzeyde, %0,74'ünün ise yüksek düzeyde siber zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Orta ve yüksek düzey siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin %36'sı aynı zamanda orta ve yüksek düzeyde siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %42,3 ünün ise hiç siber zorbaca davranışlarla karşılaşmadığı görülmüştür. Siber zorbalık ölçeğinden alınabilecek en düşük puanın 22, en yüksek puanın ise 110 olduğu düşünüldüğünde araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak siber zorbalık eğilimlerinin ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Serin (2012)'in lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada öğrencilerin %9,42'sinin siber zorbalık yaptığı ve %11,79'unun ise siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı bulunmuştur. Çalışgan (2013)'in ilköğretim öğrencileri ile

yapmış olduğu çalışma, öğrencilerin %8,1'inin siber zorba olduğunu %8,2'sinin de siber zorba kurbanı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarından hareketle ülkemizde siber zorbalık ve mağduriyetin düşük düzeyde görüldüğü, büyük bir problem alanı olarak görülemeyeceği söylenebilir. Fakat TÜİK (2015) verileri, son 12 ay içinde 16-74 yaş aralığındaki kişilerin internetten gönderdikleri kişisel verilerin kötüye kullanıldığını ya da diğer gizlilik ihlalleri kapsamında Türkiye genelinde %17 oranında sorun yaşandığını göstermektedir. Bu oran 2012 yılında %1.9 olarak bulunmuştur. Kısa zamanda bu oranın %1.9'dan %17'ye çıkması durumun ciddiye alınması gerektiğini göstermektedir.

1.2. CİNSİYETİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır. Yapılan analizlere göre, kız öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 305,30 iken, erkek öğrencilerin sıra ortalaması 400,82'dir. Siber mağduriyet durumlarına baktığımızda ise öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanların sıra ortalamaları 314,65 iken, erkek öğrencilerin sıra ortalaması 380,10'dur. Bu sonuca göre, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı söylenebilir.

Literatüre bakıldığında araştırma sonuçları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Dilmaç (2009)'ın yaptığı çalışmada erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığı görülmüştür. Bu sonuç bizim bulgularımızla örtüşmektedir. Fakat aynı çalışmada ulaşılan kızların erkeklerden daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulgusu çalışmanın bulgularıyla farklılık göstermektedir.

Yapılan bazı araştırmalar, bu çalışmanın bulgularına paralel olarak, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlar sergilediği sonucunu göstermektedir. (Arıcak vd., 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu ve Erdur-Baker, 2007; Çifçi, 2010; Eroğlu, 2011; Topçu vd., 2008). Fakat kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlar sergilediğini

gösteren çalışmalar da vardır. (Nelson, 2003; Agatston, Kowalski, Limber, 2007; Keith ve Martin, 2005).

Siber zorbalığın cinsiyete göre farklılaşmasının, kişilere yüklenen toplumsal rollerle ilgili olduğu düşünülebilir. Akbulut ve Erişti (2011)'ye göre toplumumuzda kız çocukların erkek çocuklara göre daha fazla kurallara uyması beklenmekte ve erkek çocukların saldırganca tutumları hoş görülmektedir. Balkıs, Duru ve Buluş (2005)'un yapmış olduğu çalışmanın erkek öğrencilerin şiddet içerikli davranışlara karşı kız öğrencilerden daha olumlu tutum sergilediği sonucuna ulaşması bu durumu destekler niteliktedir.

Araştırma, öğrencilerin cinsiyet açısından siber mağduriyet durumları bağlamında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Yapılan bazı araştırmalar ise kızların daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığını göstermektedir (Mesch, 2009; Campfield, 2008; Ybarra vd., 2006). Topçu ve arkadaşlarının (2008) yaptığı araştırmada ise siber mağduriyet açısından kız-erkek farklılığı bulunmamıştır.

1.3. OKUL TÜRÜNÜN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar okul değişkenine göre farklılaşmaktadır. Yapılan analizler sonucunda sağlık meslek lisesi öğrencilerinin, anadolu lisesi, imam hatip lisesi ve kız meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Yapılan istatistiksel işlemler sonucunda sağlık meslek lisesi öğrencilerinin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyleri diğer lise öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin internet teknolojilerine ulaşmasının daha kolay olduğu söylenebilir. Bu durumunun oluşmasında sağlık meslek lisesi öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin yüksek olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bu görüşü destekler nitelikte bazı araştırma sonuçları vardır. Akbulut, Şahin ve Erişti (2010)'nin yapmış olduğu araştırma da sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin daha çok siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı bulunmuştur.

Ayrıca Syts (2004), yapmış olduğu araştırmada sosyo-ekonomik düzeyle siber zorbalık arasında bir ilişki görmüştür.

Özbay (2013), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin okul türlerine göre siber zorbalık ve mağduriyetleri arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Buna göre meslek lisesine giden öğrenciler daha çok siber zorbaca davranışlarda bulunmakta; imam hatip lisesi öğrencileri ise daha az siber zorbaca davranışlara maruz kalmaktadır. Baker ve Kavşut (2007) ve Özel (2013)'in yapmış olduğu çalışmalarda ise siber zorbalık ile okul türü arasında bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca Dempsey ve arkadaşlarının (2009) Amerika'da 11-16 yaş arası öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada da okul türleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

1.4. SINIF DÜZEYİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Diğer bir ifade ile, öğrencilerin sınıf düzeyleri siber zorbalık eğilimlerini ve siber mağduriyet durumlarını değiştirmemektedir. Sıra ortalamalarına bakıldığında, siber zorbalık ve siber mağduriyet ortalamalarının en yüksek olduğu sınıf düzeyi 12. sınıflardır. Özdemir ve Akar (2011)'in, Türkoğlu (2013)'nun, Bayar (2010)'ın ve Burnukara (2009)'nın yapmış olduğu çalışmalarda da siber zorbalık ve sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu araştırma sonuçları bizim bulgularımızla örtüşmektedir.

Kowalski ve Limber (2007) ortaokul öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada sınıf düzeyi ile siber zorbalık arasında anlamlı fark bulmuştur. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek siber zorbalık puanına sahip olduğunu belirtmiştir. Ayas ve Horzum (2012) yaptıkları araştırmada sınıf seviyesi arttıkça siber zorbaca davranış eğilimlerinin de arttığını, siber mağdur olma durumunun ise anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Fakat Sarak (2012), sınıf seviyesi arttıkça siber mağduriyet durumunun da arttığını söylemiştir.

1.5. ANNE EĞİTİM DURUMUNUN, SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır. Öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri ve siber zorbalığa maruz kalma durumları anne eğitim düzeyine göre değişebilmektedir. Sıra ortalamaları analizleri, annesi lisans mezunu olan öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunma eğilimi olduğu göstermektedir. Siber mağduriyet durumlarına bakıldığında, annesi lisans mezunu olan öğrencilerin ilköğretim mezunu olanlara göre daha fazla siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı görülmektedir. Lisans mezunu olan bir annenin çalışma ve belirli bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olma ihtimali yüksektir. Bu kişilerin çocuklarının iletişim araçlarına rahat bir şekilde ulaşabildikleri, annenin iş yoğunluğundan dolayı çocukların kullandıkları teknolojik araçların kontrolünün zor olduğu ve bu durum sonucunda çocukların daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunabileceği veya siber mağdur olabileceği düşünülebilir. Serin (2012)'in yapmış olduğu çalışmada, annesi doktora düzeyinde eğitim almış çocukların, annesi ilköğretim düzeyinde eğitim almış çocuklara göre daha fazla siber zorbaca davranışlar sergilediği bulunmuştur. Kocatürk (2014)'ün yapmış olduğu araştırma sonucuna göre, annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri ve siber mağduriyet eğilimleri düşük seviyededir. İnan (2010)'ın yapmış olduğu başka bir çalışmada ise anne eğitim düzeyi arttıkça çocukların internet bağımlılığının da arttığı bulunmuştur. Bu bulgular yukarıdaki görüşü destekler niteliktedir.

Literatüre bakıldığında araştırma bulgularının tersi sonuçlara da rastlanmaktadır. Sarak (2012)'in yapmış olduğu çalışmada, anne eğitim düzeyi arttıkça çocuklarda görülen siber zorbaca davranışların ve bu davranışlara maruz kalmanın azaldığı bulunmuştur. Türkoğlu (2013)'nün yapmış olduğu çalışmada ise öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri, anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

1.6. BABA EĞİTİM DURUMUNUN, SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri veya siber zorbalığa maruz kalma durumlarının baba eğitim düzeyine göre değiştiği söylenebilir. Analizler sonucu sıra ortalamalarına bakıldığında, babası lisans mezunu olan öğrencilerin ilköğretim mezunu olanlara göre daha fazla siber zorbaca davranışlar sergilediği ve bu davranışlara maruz kaldığı görülmektedir. Bu sonucun lisans mezunu olan bir babanın belirli bir ekonomik kazanca sahip olması ve bu kişilerin çocuklarının iletişim araçlarına rahat bir şekilde ulaşabilmesi; babanın iş yoğunluğundan dolayı çocukların kullandıkları teknolojik araçların kontrolünün zor olması gibi etkenlerle ilişkili olduğu söylenebilir. Kocatürk (2014), babası lisansüstü eğitim almış öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu ve siber mağdur olduğunu tespit etmiştir. Sarak (2012), baba eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin siber zorbaca davranışlarının ve bu davranışlara maruz kalmalarının azaldığını belirtmiştir. Türkoğlu (2013)'nun araştırmasında ise öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

1.7. SOSYO-EKONOMİK DÜZEYİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulgularına göre, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile algıladıkları sosyo-ekonomik durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri veya siber mağduriyet durumları sosyo-ekonomik düzeye göre değişmektedir. Gruplar arasındaki farklılıklara bakıldığında aylık geliri 3000TL ve üzeri olan öğrencilerin 0-1000TL olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve bu davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Buna paralel olarak aylık geliri 1001-2000TL olan öğrencilerin 0-1000TL arasında olan öğrencilere göre daha

fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve bu davranışlara maruz kaldığı bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda, araştırmanın bulgularına paralel olarak, sosyo-ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve bu davranışlara maruz kaldığı belirtilmiştir. (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Stys, 2004). Bu bulgular, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin iletişim teknolojilerine daha rahat ulaşabildiklerini ve bunun da siber zorbalık veya siber mağduriyet durumlarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Buna karşın Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmadığı belirtilmiştir. Eroğlu (2011), siber zorbalık ve mağduriyetin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşmamasının nedenini, internet ve iletişim araçlarının toplumun her kesimde yaygınlaşması ve aylık geliri ne olursa olsun bütün herkesin bu iletişim araçlarına rahatlıkla ulaşabilmesi ile ilişkilendirmektedir.

1.8. ANNE-BABA DURUMUNUN (BİRLİKTE-AYRI-ÜVEY) SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulguları, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anne-baba durumlarına göre (birlikte-ayrı-üvey) farklılaşmadığını göstermektedir. Bu sonuç, anne-baba durumları ne olursa olsun her öğrencinin siber zorbalık yapabileceğini veya siber zorbalığa maruz kalabileceğini göstermektedir. Yapılan bazı araştırmalar bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Eroğlu (2014)'nın 606 ergenle yürütmüş olduğu çalışmada, siber zorbalık ve mağduriyetin anne-babanın birliktelik durumuna göre değişmediği bulunmuştur. Serin (2012) ve Çiftçi (2010)'nin yapmış olduğu çalışmalarda da siber zorbalık ve mağduriyetin anne-babanın birliktelik durumuna göre değişmediği görülmüştür.

Yurt dışında yapılan araştırmalarda, içerde yapılan araştırmalardan farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Laftman ve arkadaşları (2013), ebeveynlerden en az birinin kaybının siber zorbalığı ve siber mağduriyeti etkilediğini belirtmiştir. Sourander ve arkadaşları (2010), ebeveyn kaybının ergenler için siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını tetiklediğini tespit etmiştir.

Bu araştırma sonuçlarına göre, anne-baba durumunun siber zorbalık ve mağduriyeti nasıl etkilediği konusunda çelişkili bulgular vardır. Boylamsal araştırmalar yapılarak siber zorbalık ve mağduriyet ile anne-baba durumu arasında daha kesin sonuçlara ulaşılabileceği düşünülebilir.

1.9. GÜNLÜK İNTERNET KULLANIM SÜRESİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet durumları günlük internet kullanım sürelerine göre değişmektedir. Günlük internet kullanım süresi 0-2 saat olan öğrencilerin, siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları diğer öğrencilere göre daha azdır. Bu durumda günlük internet kullanım süresinin artması siber zorba davranışlarda bulunma ve bu tür davranışlara maruz kalma olasılığını arttırmaktadır. Bu araştırmanın bulgularına paralel olarak Topçu (2008), teknolojik araçları sık kullanmanın siber zorbalık davranışlarını yordadığını belirtmiştir. Serin (2012) ise, günde beş saat veya daha fazla internet kullanan öğrencilerin, daha az süre internet kullanan öğrencilere göre daha fazla siber zorba davranışlar gösterdiğini ve daha fazla bu tür davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Literatürde bu sonuçlara paralellik gösteren birçok araştırma bulunmaktadır (Burnukara, 2009; Özbay, 2013; Özdemir ve Akar, 2011; Çifçi, 2010). İnterneti sık kullanan bireyin istemeden güvenilir olamayan sitelere girmesi, internette tanımadığı kişilerle sohbet etmesi, bazı güvenilir olmayan sitelere kişisel bilgilerini vermesi ve kişisel bilgilerinin çalınması olasılıklarının fazla olması onu siber zorbalığın hedefi haline getirdiği düşünülebilir.

1.10. İNTERNET KULLANIMLARININ EBEVEYNLERİ TARAFINDAN KONTROL EDİLİP EDİLMEMESİNİN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile internet kullanımının ebeveynleri tarafından kontrol edilip edilmemesi arasında anlamlı bir farklılık vardır. Öğrencilerin siber

zorbalık ve mağduriyet durumları internet kullanımının ebeveyn tarafından kontrol edilip edilmemesine göre değişmektedir. Analizler sonucundaki sıra ortalamalarına bakıldığında, internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen öğrencilerin, kontrol edilen öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu veya bu davranışlara maruz kaldığı görülmüştür. Alandaki literatürde araştırma bulgularıyla benzerlik gösteren araştırmalara rastlanmıştır. Wade ve Beran (2011)'in araştırmasında, internet kullanımları anne-babası tarafından kontrol edilen öğrencilerin daha az siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve daha az siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Ayrıca ebeveynler tarafından çocuğun gezindiği internet sitelerinin takip edilmesinin ve interneti faydalı kullanmak konusunda çocuğu bilinçlendirmenin önemini vurgulamıştır. Aoyama, Utsumi ve Hasegawa (2012) ile Wang ve arkadaşlarının (2009) çalışmaları da araştırmamızdaki bulgularla benzerlik gösterir.

1.11. ÖĞRENCİLERİN ODASINDA İNTERNETE BAĞLI BİLGİSAYAR OLUP OLMAMA DURUMUNUN SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin, siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar odasında internete bağlı bilgisayar olup olmaması arasında anlamlı bir farklılık vardır. Öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyetinin, odasında internete bağlı bilgisayar olup olmadığına göre değiştiği söylenebilir. Analizler sonucu sıra ortalamalarına göre, odasında internete bağlı bilgisayarı olan öğrencilerin, odasında internete bağlı bilgisayarı olmayan öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğu ve bu davranışlara maruz kaldığı söylenebilir. Çalışmamızın bulgularına paralel olarak Kocatürk (2014), evinde internet bulunan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu ve bu gibi davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Bu durumun oluşmasında öğrencilerin evde daha rahat olmasının ve kimliğini daha rahat gizleyebilmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Türkoğlu (2013), öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin, evinde bilgisayara sahip olma durumuna göre farklılık göstermediğini belirtmiştir. Buna göre evde bilgisayarı olan öğrenci ile olmayan öğrencinin siber zorbalık durumları aynıdır. Bu

duruma gerekçe olarak, öğrencilerin evlerinde bilgisayar olmasa bile bilgisayara internet kafe, okul, bilgi evleri gibi yerlerden rahatlıkla ulaşabileceklerini göstermiştir.

1.12. ANNE-BABA TUTUMUNUN (DEMOKRATİK-OTORİTER-İLGİSİZ) SİBER ZORBALIK VE MAĞDURİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulguları, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlarla anne-baba tutumu (demokratik-otoriter-ilgisiz) arasında anlamlı bir farklılığın varlığına işaret etmektedir. Buna göre, öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının anne-baba tutumuna göre değiştiği söylenebilir. Analizler sonucunda sıra ortalamalarına bakıldığında anne-baba tutumu demokratik olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha az siber zorbaca davranışlar sergilediği ve siber zorbaca davranışlara maruz kaldığı bulunmuştur. Dilmaç ve Aydoğan (2010), anne-baba tutumlarının siber zorbalığı yordadığını, otoriter anne baba tutumuna sahip öğrencilerin daha fazla siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu ve bu davranışlara daha fazla maruz kaldığını, demokratik anne baba tutumuna sahip olan öğrencilerin ise daha az siber zorbaca davranışlarda bulunduğunu ve bu davranışlara daha az maruz kaldığını belirtmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda, anne babası demokratik aile tutumuna sahip öğrencilerin aile içi iletişimlerinin daha güçlü olduğu varsayılabilir. Aileleri tarafından siber zorbaca davranışlar konusunda bilinçlendirilmiş oldukları ve siber mağduriyet durumunda ailelerinden korkmadan yardım isteyebilecekleri düşünülebilir.

1.13. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİNDEN ALDIKLARI PUANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ilişki bulunamamıştır. Fakat öğrencilerin ailedeki koruyucu etkenler alt ölçeklerinden olan “stres faktörlerinin azlığı” alt boyutundan aldıkları puanlar ile siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Buna göre ailedeki stres yaşantıları az olan öğrencilerin daha az siber zorbaca davranışlar sergilediği söylenebilir. Aoyama, Saxon ve Fearon (2011), siber zorbalığa maruz kalan kişilerin yoğun stres yaşadığını belirtmiştir. Bu bulgu, yukarıdaki araştırma bulgusu ile birlikte değerlendirildiğinde stres ve siber zorbalığın karşılıklı olarak birbirini tetiklediği ve kısır bir döngü oluşturduğu söylenebilir.

Özgür, Yörükoğlu ve Arabacı (2011), ailedeki stres yaşantılarının çocukların şiddet eğilimini etkilediğini belirtmektedir. Siber zorbalığın, şiddetin bir türü olduğu olgusu dikkate alınır, ailedeki stres faktörlerinin çocuklarda görülen siber zorbaca davranışları etkilediği söylenebilir.

1.14. ÖĞRENCİLERİN SİBER MAĞDURİYET PUANLARI İLE AİLEDEKİ KORUYUCU ETKENLER ÖLÇEĞİNDEN ALDIKLARI PUANLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmanın bulguları, öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar ile ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinden aldıkları puanlar arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, ailedeki koruyucu etkenleri yüksek düzeyde algılayan öğrenciler, siber zorbaca davranışlara daha az maruz kalmaktadır. Ölçek alt boyutlarından olan “stres faktörlerinin azlığı” ve “uyuma yönelik değerlendirme ve telafi edici yaşantılar” ile siber mağduriyet arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Aileleri ile samimi ve içten iletişim kuramayan ergenler sanal ortamlara yönelmekte ve bu eksikliği telafi etmek için sanal ilişkiler kurmaktadır (Esen, 2009). Bu durum ise ergenlerin siber mağduriyete maruz kalma olasılığını arttırmaktadır. Eroğlu ve Peker (2011) yapmış olduğu çalışmada, ebeveynleri ile sağlıklı ilişkiler kuramayan bireylerin sanal ortamları bir kaçış olarak gördüğünü ifade etmiştir. Siber zorbaca davranışlara maruz kalan çocuklar, internet erişimleri ellerinden alınacak korkusu ile bu durumu ailelerine bildirmemekte ve siber zorbaca davranışlara katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu bulgular ışığında, aileleri ile sağlıklı ve tatmin edici ilişkiler kuran çocukların sanal ortamlara daha az yöneleceği ve siber zorbalığa daha az maruz kalacağı; siber zorbalığa maruz kalsa bile bu durumdan kurtulmak için ailesinden daha rahat yardım isteyebileceği düşünülebilir.

Bu araştırmada ise ailedeki koruyucu etkenler ölçeğinin sosyal destek alt boyutu ile siber mağduriyet arasında ilişki bulunmamıştır. Bu sonucun bulunmasında, ergenlik döneminin özellikleri dikkate alınarak, ergenlerin sosyal desteği ailesinden ziyade arkadaş çevresinde aramasının etkili olabileceği düşünölebilir.

Eroğlu ve Peker (2011)'in araştırma sonucu ailedeki sosyal destek açısından bizim bulgularımızla çelişmektedir. Araştırmacılara göre, bireylerin aileden algıladıkları sosyal desteğin arttırılması, siber zorbalığa maruz kalma olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca Peker ve Gültekin (2014), sosyal destek düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorbalık yapma ve zorbalığa uğrama düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.

2. ÖNERİLER

- Bu araştırmanın çarpıcı sonuçlarından birisi siber mağduriyet ile ailedeki koruyucu etkenler arasında bir ilişki bulunmasıdır. Bu ilişkiye göre ailedeki koruyucu etkeni yüksek olan öğrenciler daha az siber mağduriyet yaşamaktadır. Bu nedenle siber mağduriyetin önlenmesi konusunda ailelere önemli sorumluluklar düşmekte ve aileleri bu konuda bilinçlendirmeye yönelik eğitim programlarının hazırlanmasının faydalı olacağı düşünölmektedir.
- Araştırmamızda siber zorbalık ile ailedeki koruyucu etkenler arasında ilişki bulunmamıştır. Bu sonucun bulunmasında siber zorbalığın, sadece ailedeki koruyucu faktörlerle ilgili olmadığı ve ailedeki başka faktörlerle ilişkili olabileceği düşünölmektedir. Bu nedenle yapılacak olan aile ve siber zorbalık konusundaki araştırmalarda ailenin farklı faktörleri incelenebilir.
- Araştırmamızda siber zorbalık ile ailedeki koruyucu etkenlerden olan stres arasında bir ilişki bulunmuştur. Buna göre ailedeki stres yaşantılarının azlığı, çocukların siber zorbaça davranışlarda bulunma olasılığını azaltmaktadır. Bu nedenle ailelere, stres yaşantılarından uzak durmalarının çocukları açısından faydalı olacağı önerilerinde bulunulabilir.

- Araştırmada öğrencilerin internet kullanım süresi arttığında siber zorbalık ve mağduriyetin de arttığı görülmüştür. Bu bulgu siber zorbalık ve mağduriyeti önlemede öğrencilerin internet kullanım sürelerinin kontrol edilmesinin faydalı olacağını göstermektedir. Bu nedenle bazı bilgisayar programları ile internet kullanım sürelerinin denetlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar Şuhut ilçesinde bulunan liselerde öğrenim gören 669 öğrenci oluşturmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda Türkiye genelini temsil edici daha büyük örneklerle çalışılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Student's Perspective On Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 59–60.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ (2011). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼ Yayınları.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fak¼ltesi Dergisi, 26*(1), 105-121.
- Akbulut, Y. ve Erişti, B. (2011). Cyberbullying and Victimization Among Turkish University Students. *Australasian Journal of Educational Technology, 27*(7), 1155-1170.
- Akbulut, Y., şahin, Y.L. & B. Erişti, B. (2010), Cyberbullying Victimization Among Turkish Online Social Utility Members. *Educational Technology & Society, 13*, 192-201.
- Aktaş, G. (2015). Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, 52*(2), 419-441.
- Anderson, T. & Sturm, B. (2007). Cyberbullying: From Playground To Computer. *Young Adult Library Services, Vol.5*, s.24-27.
- Aoyama, I., Saxon, T.F., & Fearon, D.D. (2011). Internalizing Problems among Cyberbullying Victims and Moderator Effects of Friendship Quality. *Multicultural Education & Technology Journal, 5*(2), 92-105.
- Aoyama, I., Utsumi, S., and Hasegawa, M. (2012). Cyberbullying İn Japan: Cases, Government Reports, Adolescent Relational Aggression, And Parental Monitoring Roles. In Q. Li, D. Cross, and P. K. Smith (Eds.), *Cyberbullying in the Playground: Research from International Perspectives* (p. 183-201). Malden, MA: Blackwell.

- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research* 34, 167–184.
- Arıcak, O.T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Arıcak, O.T., Tanrikulu, T. ve Kınay, H. (2012). Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 1-6.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying Among Turkish Adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 11(3), 253–261.
- Arıman, F. (2008). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, S., Savaser, S., Hallett, V. and Balcı, S. (2012). Cyberbullying Among Primary School Life. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15, 527-533.
- Arslan, S., Savaşer, S., Hallett V., and Balcı, S. (2012). Cyberbullying Among Primary School Students In Turkey: Self-Reported Prevalance And Associations With Home And School Life. *Cyberpsychology Behavior, and Social Networking*, 15(10), 527-533.
- Avcı, M. (2010). *İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü*. Yayınlanmamış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ayas, T., ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Aytaç, A. M. (2007). *Ailenin Serencamı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Baker, Ö. E. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları (EJER)*, 27: 31-42.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.

- Balkıs, M., Duru, E. ve Buluş, M. (2005). Őiddete Yönelik Tutumların Öz-Yeterlik, Medya, Őiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağımlılık Duygusu ile İlişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 81-97.
- Bauman, S. (2007). *Cyberbullying: A Virtual Menace. National Coalition Against Bullying National Conference*. University of Arizona, Melbourne, Australia.
- Bauman, S. and Pero, H. (2010). Bullying and Cyberbullying among Deaf Students and Their Hearing Peers: An Exploratory Study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16(2), 236-253.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, and Suicide in High School Students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341-350.
- Bayar, Y. (2010). *Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü*. Yayınlanmamış YL Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Belsey, B. (2004). *Cyberbullying an Emerging Threat to the Always on Generation*. 17.04.2016,
http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
- Belsey, B. (2006). *Cyberbullying: An emerging threat to the "Always On"*. 15.05.2016, www.cyberbullying.org.
- Belsey, B. (2008). *Cyberbullying An Emerging Threat To The Always On Generation*. 22.02.2016,
http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber Harassment: A Study Of New Method For An Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265–277.
- Bhat, C. S. (2008). Cyber Bullying: Overview and Strategies for School Counsellors, Guidance Officers, and All School Personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18(1), 53–66.
- Bilgin, V. (2003). *Fakih ve Toplum: Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*. İstanbul: İz Yayıncılık.

- Blair, J. (2003). New Breed of Bullies Torment Their Peers on The Internet. *Education Week*, 22(21), 6-9.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncılık.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme*. Yayımlanmamış YL Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Buss, A.H. and Perry, M. P. 1992. The Agression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Büyükşahin, G. (2009). *Boşanmış ve Boşanmamış (Tam) Ailelerden Gelen 11-13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri ile İlişkisi*. Yayımlanmamış YL Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Cameron, B. (2008). *Cyber-Bullying: The New Female Terrorism*. 12.03.2016, <http://www.Wellness.com/blogs/Cameronlpc/543/cyber-bullying-the20new-female-terrorism-by-bruce-w-cameron-ms-lpc-s-lsotp-cas/bruce-wcamer111n-lpc-cas>.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber-bullying: An Old Problem in a New Guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 15, 68-76.
- Campfield, D.C.(2008). *Cyber Bullying And Victimization: Psychosocial Characteristics Of Bullies, Victims, And Bully/Victims*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, The University of Montana, Montana.
- Can, S. (2002). *Aggression Questionnaire Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Genelkurmay Başkanlığı, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, İstanbul.
- Cebeci, D. (2009). *Tanzimat ve Türk Ailesi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık*. Yayınlanmamış YL Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çetin, B., Yaman, E. and Peker, A. (2011). Cyber Victim And Bullying Scale: A Study Of Validity And Reliability. *Computers and Education*, 57(4), 2261-2271.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı*. Yayınlanmamış YL Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış YL Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *International Journal of Social Science*, 6(1), 497-511.
- Danışman, I. G. ve Köksal, S. (2011). Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(28), 39-46.
- Danışmend, İ.H. (1994). *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu*. (3. Baskı). İstanbul: Burak Yayınları.
- Dempsey, A. G., Michael L. S., Rebecca N. ve Eric A. S. (2009) Differences Between Peer Victimization in Cyber and Physical Settings and Associated Psychosocial Adjustment in Early Adolescence. *Psychology in The Schools*, 46 (10), 962-972.
- Diamanduros, T., Downs, E. & Jenkins, S. J. (2008). The Role of School Psychologists in The Assessment, Prevention and Intervention of Cyberbullying. *Psychology in The Schools* 45(8), 693-704.
- Dikeçligil, B. (1995), *Türk Toplumun Aile Tipleri, Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt: 11), İstanbul: İletişim Yayınları
- Dilmaç, B. (2009). Psychological Needsas a Predictor of Cyber Bullying: A Preliminary Reporton College Students. *Educational Sciences:Theoryand Practice* 3, 1307–1325.

- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Dilmaç, B. & Aydoğan, D. (2010). Values As A Predictor Of Cyber-Bullying Among Secondary School Students. *International Journal of Human and Social Sciences*, 5(3), 185-188.
- Doğan, C. (1998). Türkiye'de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistikî Açından Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 25, 59-69.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1989). *Türk Aile Yapısı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.
- Ekici, F.Y. (2014). Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 30, s. 209-224.
- Erdoğan, Z. (1978). *Ziya Gökalp'de Sosyo-Kültürel Bütünleşme ve Sosyo-Kültürel Çözülme*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Yayınları.
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). A New Face of Peer Bullying: Cyber Bullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). CyberBullying: A New Face of Peer Bullying, *Eurasian Journal of Educational Research* 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. ve Topçu, Ç. (2008). Siber Zorbalık. *Bilişim Teknolojileri Öğretiminde Sosyo-Psikolojik Değişkenler*. (1. Baskı) içinde (105-125) Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.
- Erkal, M. E. (1995). *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-15.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2015). Ergenlerde Akran İlişkileri ile Siber Zorbalık Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(1), 593-606.
- Eroğlu, Y., Akbaba, S., Adıgüzel, O. & Peker, A. (2014). Learned Resourcefulness and Coping with Stress in Mothers of Children with Disabilities. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 243-262.
- Eroğlu, Y., ve Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- Eröz, M. (1977). *Türk Ailesi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Esen, B.K. (2009). Adolescents' İnternet Addiction Is Predicted By Peer Pressure And Perceived Social Support. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4(4), 1331-1340.
- Eyüboğlu, A., Özar, ř., Tanrıöver, H.T. (2000). *Kenterde Yaşayan Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Feyzioğlu S., Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(26), 97-110.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Gülerce, A. (1996). *Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örintüleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.

- Gültekin, M. ve Şahin, M. (2016). *Türkiye 'de ve Dünyada Kadına Şiddet* (3. Basım). İstanbul: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Güngör, E. (1999). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hacıömeroğlu, G., ve Taşkın, Ç. Ş. (2012). Pedagojik Gelişim Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Öğretimine İlişkin Gelişim Düzeyi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 48-68.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2012). *School Climate 2.0: Preventing Cyberbullying and Sexting One Classroom at a Time*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2006). *Cyberbullying Emotional And Psychological Consequences*. 11.04.2016, <http://www.cyberbullying.us>
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2010). *Cyberbullying: Identification, Prevention, And Response*. 12.02.2016, <http://www.cyberbullying.us>
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Elated To Offending And Victimization. *Deviant Behavior*, 29,129-156.
- Hoover, J., Oliver, R.. & Hazler, R. (1992). Bullying: Perceptions of adolescent victims in the Midwestern USA. *School Psychology International*, 13, 5-16.
- İnan, A. (2010). *İlköğretim II. Kademe ve Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı*. Yayımlanmamış YL Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Jose, P. E., Kljakovic, M., Scheib, E. & Notter, O. (2011). The Joint Development of Traditional Bullying and Victimization with Cyber Bullying and Victimization in Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 22(2), 301-309.
- Jung, Y. E., Leventhal, B., Kim, Y. S., Park, T. W., Lee, S. H., Lee, M., Park, S.H., Yang, J.C., Chung, Y.C., Chung, S.K. & Park, J. I. (2014). Cyberbullying,

- Problematic İnternet Use, And Psychopathologic Symptoms Among Korean Youth. *Yonsei Medical Journal*, 55(3), 826-830.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaplan, H. B. (1975). The self-motive. *Self Attitudes And Deviant Behavior* (10-31). CA: Goodyear
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D. & Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A Comparison Of Victimization İn İnternet Chatrooms And Victimization İn School. *Journal of Media Psychology*, 21(1), 25–36.
- Keith, S. & Martin, M. E. (2005). Cyberbullying: Creating A New Culture Of Respect İn A Cyber World. *Reclaiming Children and Youth*, 13(4), 224–228.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.
- Kocaman, T. ve Beyazıt, S. (1993). *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık*. Yayınlanmamış YL Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış YL Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kowalski R. M. (2009). *Cyber Bullying*. Unpublished Manuscript.
- Kowalski, R. M. ve Limber, P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal Of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Kowalski, R. M., Limber, P. & Agatston, P. W. (2008). *Bullying In The Digital Age*, Blackwell Publishing, Boston.
- Kurukowa, M. (1966). Family Solidarity, Social Change and Childhood Accidents. *Journal of Marriage and The Family*, Vol: 18, 498-506.

- Laftman, S. B., Modin, B. and Östberg, V. (2013). Cyberbullying and Subjective Health: A Large-Scale Study of Students in Stockholm. *Sweeden Children and Youth Services Review*, 35, 112-119.
- Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying And Online Teens*. Pew Internet & American Life Project. 23.03.2016, www.pewinternet.org
- Li, Q. (2005) Cyber-Harassment: A Study Of A New Method For An Old Behavior. *J. Educational Computing Research*, 32(3) 265–277.
- Li, Q. (2007a). Bullying İn The New Playground: Research İnto Cyberbullying And Cyber Victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454.
- Li, Q. (2007b). New Bottle Old Wine: A Research Cyberbullying in Schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Limber, S. (2002). *Addressing Youth Bullying Behaviors*. Paper presented at the American Medical Association’s Educational Forum on Adolescent Health, Washington, DC.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği*. Yayınlanmamış YL Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Mesch, G. S. (2009), Parental Mediation, Online Activities and Cyberbullying, *Cyberpsychology And Behavior*, 12, 217–223.
- Mishna, F., Saini, M. & Solomon, S. (2009). Ongoing and Online: Childeren and Youth’s Perceptions of Cyberbullying. *Children And Youth Services Review*, Vol. 31, s.1222-1228.
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D. ve Wolak, J. (2003). Victimization Of Youths On The İnternet. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 8(1/2) 1-39.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M. & Finkelhor, D. (2007). The Relative İmportance Of Online Victimization İn Understanding Depression, Delinquency And Substance Use. *Child Maltreatment*, 12(4),314 -324.

- Nelson, M. (2003). School Bullies Going High Tech. 27.03.2016, <http://canoe.ca/NewsStand/-LondonFreePress/2003/09/02/174030>
- Onay, İ. (2012). Eski Türk Toplumunda Aile Düzeni ve Bunun Dini, Siyasi Hayata Yansımaları. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5(6), 347-357.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1976). *Toplum Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Öngider, N. (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış YL Tezi. Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, M. (2009). *İlköğretim Öğretmenlerinin Aile Değerleri ve Medyanın Aile Değerlerine Etkisi Hakkındaki Görüşleri*. Yayınlanmamış YL Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Özel, F. (2013). *Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon ve Benlik Saygısı İlişkisi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, L.B. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2): 53-60.
- Özkan, Z. (2005). *NLP Teknikleriyle Aile İçi İletişim*. (2. Baskı) İstanbul: Hayat Yayınevi.
- Öztürk, M. (2005). Boşanma ve Boşanmış Aile Çocukları. *Popüler Psikiyatri Dergisi*, 25, 10-13.

- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker A., Eroğlu Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 205-221.
- Peker, A. (2013). *İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Problemlili İnternet Kullanımı ve Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 61, 323-336.
- Peker, A. ve Gültekin, M. (2014). Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejileri ve Cinsiyetin Sosyal Beceri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 139-156.
- Piotrowski, C. (2012). From Workplace Bullying To Cyberbullying: The Enigma Of Eharassment In Modern Organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 43-52.
- Popovic-Citic, B., Djuric, S. ve Cvetkovic, V. (2011). The Prevalence of Cyberbullying among Adolescents: A Case of Study Middle Schools in Serbia. *School Psychology International*, 32(4), 412-424.
- Raskauskas, J. ve Stoltz A.D. (2007). Involvement In Traditional And Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, Vol.43, s.564-575.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık*. Yayımlanmamış YL Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. ve Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, School Bullying, and Psychological Distress: A Regional Census of High School Students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171-177.

- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Serin, N. B. ve Öztürk, S. (2007). Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(2), 117-128.
- Shariff, S. & Gouin, R. (2005). *Cyberdilemmas: Gendered Hierarchies, Free Expression and Cyber-Safety in Schools*. 29.11.2015, http://www.oii.ox.ac.uk/research/cybersafety/extensions/pdfs/papers/shaheen_shariff.pdf.
- Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and Solutions for The School, The Classroom and The Home*. New York: Routledge.
- Simmel, G. (2000). *Metropol ve Zihinsel Yasam*. (A. Aydoğan çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature And Impact In Secondary School Pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M. & Tippett, N. (2006). *An Investigation into Cyberbullying, its Forms, Awareness and Impact, and the Relationship Between Age And Gender in Cyberbullying*. Unit for School and Family Studies, Goldsmiths College, University of London.
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., et al. (2010). Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 67, 720–728.
- Stys, Y. (2004). *Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth*. Unpublished Master's Thesis. Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Sussman, M. (1998). *The Isolated Nuclear Family*. New York: Plenum Pres.

- Şahin, M. ve Gültekin, M. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye)* (4. Basım). İstanbul: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257 – 270.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Tanrıkulu, T. (2013). *Siber Zorbalıkla İlgili Değişkenlerin İncelenmesi ve Gerçeklik Terapisi Yönelimli Bir Müdahale Programının Siber Zorbaca Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Temel, Y. (2015). *Ortaöğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık Davranışları/Mağduriyetleri ve Öğretmenler ile Okul Yöneticilerinin Farkındalıkları*. Yayınlanmamış YL Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Tezcan, M. (2006). *Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü, Geleceği (Sosyo-Kültürel Açıdan)*. 29.03.2016, http://turkoloji.cu.edu.tr/genel/tezcan_aile.pdf
- Tokunaga, R. S. (2010). Following You Home From School: A Critical Review and Synthesis of Research on Cyberbullying, Victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277–287.
- Topçu, Ç. (2008). *Siber Zorbalığın Empati, Toplumsal Cinsiyet, Geleneksel Zorbalık, internet Kullanımı ve Yetişkin Denetimiyle İlişkisi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. & Çapa Aydın, Y. (2008). Examination Of Cyberbullying Experiences Among Turkish Students From Different School Types. *CyberPsychology and Behavior*, 11, 644–648.
- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2007). *Geleneksel Akran Zorbalığının, Siber Zorbalığının ve Bu İki Tip Zorbalık Türü Arasındaki İlişkinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongre Kitabı. Tokat.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S. ve Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım!”. İstanbul: Kalderon Yayınları.*
- Turan, M.T. ve Beşirli, A. (2008). Kentleşme Sürecinin Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 238–243.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). 22.05.2016, www.tuik.gov.tr
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). 26.05.2016, www.tuik.gov.tr
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin Problemlili İnternet Kullanımları ile Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınları.
- Vandebosch, H. & Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying Among Youngsters: Profiles Of Bullies And Victims. *New Media & Society*, 11(8), 1349-1371.
- Vural, G. (2015). *Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocuk ve Ergenler ile Ebeveynleri Boşanmış Çocuk ve Ergenlerin Travmatik Yaşantılarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış YL Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Wade, A. and Beran, T. (2011). Cyberbullying: The New Era of Bullying. *Canadian Journal of School Psychology*, 26, 44-61.
- Wang, J., Ronald J. I. ve Jeremy W. L. (2010). Bullying Victimization Among Underweight and Overweight U.S. Youth: Differential Associations for Boys and Girls. *Journal of Adolescent Health* 47, 99-101.

- Willard, N. E. (2006). *Educators Guide To Cyberbullying: Addressing The Harm Caused By Online Social Cruelty*. 22.04.2016, www.asdk12.org/MiddleLink1AVBlbully_topics/Educators_Guide_Cyberbullying.pdf
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying And Cyberthreats:Responding To The Challenge Of Online Social Agression, Threats, And Distress*. Illinois: Champaign Research Press.
- Willard, N.E. (2005). *Educators Guide To Cyberbullying And Cyberthreats :Responding To The Challenge Of Online Social Aggression, Threats And Distress*. 17.02.2016, [http:// www.csriu.org /cyberbully /. Docs / cbct educator.pdf](http://www.csriu.org/cyberbully/.Docs/cbct_educator.pdf)
- Willard, N.E. (2007). The Authority And Responsibility Of School Officials İn Responding To Cyberbullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 64-65.
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 14-21.
- Yamanlar, E. (1998). *Sosyoloji*. İstanbul: Bem-Koza Yayınevi.
- Yavuzer, Y. ve Üre, Ö. (2010). Saldırıcılığı Önlemeye Yönelik Psiko-Eğitim Programının Lise Öğrencilerindeki Saldırıcılığı Azaltmaya Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24*: 389-405.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004). Youth Engaging İn Online Harassment: Associations With Caregiver–Child Relationships, Internet Use, And Personal Characteristics. *Journal of Adolescence, 27*(3), 319–336.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence And Frequency Of İnternet Harassment İnstigation: Implications For Adolescent Health. *Journal Of Adolescent Health, 41*, 189–195.
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L. & Mitchell, K. J. (2007). The Co-occurrence of İnternet Harassment and Unwanted Sexual Solicitation Victimization and Perpetration: Associations With Psychosocial Indicators. *Journal of Adolescent Health 41*, 31-41.

- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2006). Examining Characteristics And Associated Distress Related To İnternet Harassment: Findings From The Second Youth İnternet Safety Survey. *Pediatrics*, 118, 1169–1177.
- Yılmaz, H. (2011). Cyberbullying in Turkish Middle Schools: An Exploratory Study. *School Psychology International*, 32(6), 645-654.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Aile ve Çocuk* (6. Basım). İstanbul: Özgür Yayıncılık.

EKLER

EK 1. Valilik Onayı

T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86649407 -605-E.3088480
Konu: Araştırma İzni
(Fatih BAYKAL)

17/03/2016

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'nın 14/03/2016 tarih ve 3322 sayılı yazıları.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Fatih BAYKAL' ın "Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etkenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği" isimli tez çalışması için ilimiz merkezinde ekli listedeki okullarda ekteki anket çalışmasını yapması ve çalışmalarını tamamladıktan sonra sonuçlarının birer örneğinin İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne teslim edilmesi şartıyla, Müdürlüğümüz ARGE Birimi teklifi doğrultusunda, müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görülmesi halinde gereğini olurlarınıza arz ederim.

Metin YALÇIN
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
17/03/2016

Erhan GÜNAY
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: 17 sayfa

Karantın İy Merkezi K-5 Ar-Ge Birimi
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: asbu03@meh.gov.tr / afyon-katepe@gnl.com

Ayrıntılı bilgi için: Gökül AKPINAR - ARGE Görevlisi
Tel: (0 272) 2137603/208
Faks: (0 272) 2137605

Bu evrak güncel elektronik imza ile imzalanmıştır. http://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden ae12-7db5-329a-8892-4e53 kodu ile teyit edilebilir.